

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 930.25:344.3(497.1)"1943/1991"

Prejeto: 30. 6. 2021

Arhivsko gradivo vojaških pravosodnih organov iz obdobja socialistične Jugoslavije: pregled in analiza stanja

AIDA ŠKORO BABIČ

mag. zgodovinskih znanosti, vodja medarhivske delovne skupine za arhivsko gradivo s področja pravosodja,
Arhiv Republike Slovenije, Sektor za arhivsko gradivo posebnih arhivov,
Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: aida.skoro@gov.si

Izvleček

Prispevek obravnava stanje arhivskega gradiva vojaških pravosodnih organov iz obdobja od leta 1943 do leta 1991, torej v manjši meri stanje arhivskega gradiva vojaškega kazenskega sodstva partizanskega gibanja od leta 1943 do leta 1945 in po koncu druge svetovne vojne arhivskega gradiva vojaških pravosodnih organov Jugoslovanske armade in Jugoslovanske ljudske armade do leta 1991. Ocena stanja tega gradiva je opravljena na temelju evidentiranja gradiva v vojaškem arhivu v Republiki Srbiji, ki ga opravlja ekspertna skupina arhivistov Republike Slovenije iz naslova sukcesije arhivskega gradiva nekdanje skupne države Jugoslavije. V prispevku je podan pristop k evidentiranju gradiva kot predpogoj za ustrezno oceno stanja ohranjenega gradiva, z identifikacijo organov, umestitvijo ustvarjalcev v zgodovinski čas in prostor ter analizo in predpostavko o stanju ohranjenega gradiva vojaških pravosodnih organov.

Abstract

MILITARY JUDICIAL AUTHORITY ARCHIVAL RECORDS FROM THE PERIOD OF SOCIALIST YUGOSLAVIA: OVERVIEW AND ANALYSIS

The article discusses military judicial authority archival records from the period between 1943 and 1991, i. e. archival records of military criminal courts of the partisan movement between 1943 and 1945 and military judicial authorities' archival records after the end of the Second World War pertaining to the Yugoslav Army and the Yugoslav People's Army until year 1991. The assessment of the preservation state of these archival records was conducted on the basis of registering archival records at the military archives in the Republic of Serbia, which was performed by the expert group of archivists from the Archives of the Republic of Slovenia following the provisions of the succession of archival records of the former mutual state of Yugoslavia. The article describes the approach to registering records, as a precondition for a suitable assessment of records' preservation, identification of authorities, their historical placement and an analysis and presumption about the state of preserved records of military judicial authorities.

Ključne besede:

vojaška sodišča,
vojaško tožilstvo,
kazensko sodstvo,
sodna praksa,
arhivsko gradivo,
evidentiranje
arhivskega
gradiva,
Jugoslovanska
ljudska armada,
NOB

Key-words:

military courts,
military
prosecutor,
criminal court,
court practice,
archival records,
registering of
archival records,
Yugoslav People's
Army, NOB

I UVOD

Arhivsko gradivo je nedvomno izrednega pomena, saj se kot tako ne bi ohranjalo skozi stoletja in tudi tisočletja. Za ohranitev arhivskega gradiva ni dovolj, da to nastane, ampak tudi, da se shrani na temelju razdelanih meril izbora (valorizacija ali vrednotenje) in da se poskrbi za materialno varstvo, kar vključuje predvsem primerne prostore za hrambo, zaščitno embalažo za hrambo arhivskega gradiva in določitev pristojnosti tistega, ki arhivsko gradivo hrani. Enake zahteve veljajo za vse oblike arhivskega gradiva, seveda glede na njegovo obliko; v primeru gradiva v elektronski obliki materialno varstvo zajema precej drugačno definicijo, vendar je v obeh primerih namen ustreznega materialnega varstva ohranitev izvirnega gradiva z originalno vsebino. Na ohranitev arhivskega gradiva vplivata njegova uporabnost in navsezadnje tudi uporaba. Prva vpliva z vidika vpliva na proces vrednotenja oziroma valorizacije, kaj naj bo ohranjeno oziroma kaj ne, medtem ko druga vpliva z vidika primerne in varne uporabe, torej da se gradivo z uporabo ne uniči. Tu se seveda ne bomo dotikali vprašanja pomena arhivskega gradiva in političnega interesa za ohranitev ali neohranitev slednjega, o čemer bi sicer lahko sklepali na temelju vsebinskih pregledov in analiz ohranjenega arhivskega gradiva, predvsem na temelju »boja« za arhivsko gradivo med državami po vojaških spopadih ali razdružitvah držav.¹

Kakšen pomen ima arhivsko gradivo vojaških pravosodnih organov, ne samo za preučevanje vojaške ter vojne in povojne zgodovine, ampak tudi za uveljavitev pravic in popravilo krivic še danes, lahko izluščimo iz številnih virov in literature, navsezadnje iz letnih poročil slovenskih javnih arhivov, kjer se vodijo statistike uporabe gradiva.² Na tem mestu se ne bomo posvečali vprašanju pomena tega gradiva, saj to vprašanje zahteva pristop poglobljene preučitve zgodovinskih dogodkov, procesov, pravnih norm in pravil ter navsezadnje občega vpliva na družbo, kar je vsekakor posebna tema preučevanja.

2 PRISTOP K EVIDENTIRANJU ARHIVSKEGA GRADIVA JUGOSLOVANSKIH VOJAŠKIH PRAVOSODNIH ORGANOV

Arhivsko gradivo, ki je predmet analize, zajema obdobje od leta 1943 do leta 1991. Gre za področje klasične arhivistike, ko govorimo o arhivskem gradivu na klasičnih nosilcih oziroma o gradivu v fizični obliki (predvsem na papirju).

Klasična arhivistika namenja posebno pozornost originalnosti arhivskega dokumenta in je posledično, kot meni Kožar, postala konservativna za družbene in znanstvene potrebe. Zahteva tradicionalni pristop dostopa do arhivskega dokumenta in je nerazdružljivo povezana z zgodovino. Pri obravnavanju arhivskega gradiva obravnavanega obdobja se je treba zavedati soodvisnosti arhivske in zgodovinske znanosti. V državah, ki so po drugi svetovni vojni imele socialistično družbeno ureditev, je medsebojna soodvisnost obeh znanosti še toliko bolj izražena, s tem, da je zgodovinska znanost imela precej večji vpliv na arhivsko kot obratno.³

Zelo jasna je neločljiva povezanost arhivske znanosti s pravom, predvsem glede pristojnosti v zvezi z arhivskim gradivom, še zlasti kot eden izmed

¹ Na tem mestu bi le opozorili na vprašanje restitucije, ki še ni razrešeno po koncu druge svetovne vojne, med drugim vprašanje vračanja arhivskega gradiva, ki je bilo odpeljano med drugo svetovno vojno v Italijo, in tudi vprašanje vračanja arhivskega gradiva, ki ga je nemški Rajh sistematično odvažal in ki je končal v različnih državah, med drugim v Rusiji. O tem glej: Oblak Čarni: Mednarodni dokumenti o prenosu arhivov in nasledstvo arhivov SFRJ, str. 6–11.

² Poslovna in letna poročila so za zadnjih nekaj let objavljena na spletnih straneh slovenskih javnih arhivov.

³ Kožar: *Arhivistika u teoriji i praksi* 3, str. 17.

začetnih korakov pri vrednotenju in preučevanju arhivskega gradiva oziroma ustvarjalca slednjega. V okviru pravoznanstva se preučujejo sistemi administrativnega poslovanja, medtem ko se v okviru arhivske znanosti preučuje gradivo kot rezultat administrativnega poslovanja.

Predpogoj za pristop k evidentiranju in preučevanju gradiva pravosodnih organov je seveda seznanitev z zgodovinskimi dejstvi in ugotovitvami v zgodovinskem opisju ter povezovanje slednjih s pregledom pravnih podlag za delovanje posameznih organov in posledično za ovrednotenje ustvarjenega gradiva. S pravno podlago se namreč povezuje legitimnost obstoja, poslovanja in odločitev ter njihovih posledic ustvarjalcev arhivskega gradiva v določenem zgodovinskem trenutku, kar seveda vpliva na pravno veljavnost nastalega gradiva ter posledično na njegovo historično in pričevalno vrednost. Poznavanje zgodovinskega dogajanja, ki se povezuje z obravnavano temo, predstavlja vodilo pri identificiranju arhivskega gradiva.

2.1 Opredelitev pojma vojaško sodstvo in vojaški pravosodni organi

Pod pojmom vojska je treba razumeti posebno javno ustanovo v državi, kjer je organizirana. Njen najpomembnejši del je vojaška disciplina. Vojaške potrebe, predvsem v času vojn, so terjale oblikovanje vojaških kazenskih predpisov. Vojaško pravo kot takšno se je začelo dosledneje in hitreje razvijati z nastankom stalne vojske.⁴ Na Slovenskem in tudi v jugoslovanskem prostoru vsekakor lahko sledimo obstoju tako vojske kot bolj ali manj vojaškega prava že od 19. stoletja v različnih državnih okvirjih.

Z izrazom *pravosodje* pojmujeemo dejavnost uporabe pozitivnega prava s posredovanjem posebnih organov na predviden način na konkretnih zadevah, torej tistih, ki se nanašajo na točno določeno osebo ali določeno dejanje, medtem ko z izrazom *sodstvo* pojmujeemo organizacijo, ki to dejavnost uresničuje.⁵

V vojnem času praviloma vse države vpeljejo in tudi uveljavijo kazensko postopanje, ki ga označujejo predvsem hitrost, poenostavitev postopka, ostrejša kazenske sankcije in skrajšana izvedba postopkov. Posledično sta v vojnem času značilna izredno 'sodstvo' in vojaško vojno sodstvo.⁶

Vojaško pravo in s tem vojaško sodstvo sta opredeljena po objektivnih merilih, podobno kot pravosodna veja oblasti v posamezni državi, s tem, da zadeva vojaške osebe oziroma vojaške uslužbence ter se nanaša na vprašanja vojske in obrambe. Vsekakor se v vojnih razmerah pristojnosti in pooblastila vojaških pravosodnih organov lahko tudi razširijo. Tako je nujna identifikacija subjektov in nalog ter tudi zaznava vseh morebitnih dejavnosti, ki so jim sledile kakršne koli posledice.

2.2 Opredelitev pojma jugoslovanska vojska

Razvoj vojaških sil Jugoslavije, njihovo vlogo, pomen, vpetost v ožji in širši prostor predstavi Marković v delu *Jugoslovanska ljudska armada*.⁷ Za potrebe opredelitve pojma jugoslovanske vojske glede opredelitve delovanja vojaških pravosodnih organov, kamor za potrebe identifikacije arhivskega gradiva izjemoma štejemo tudi slovenske partizanske vojaške enote oziroma Narodno-

⁴ Živanović: *Osnovi vojnog krivičnog prava*, str. 9.

⁵ Čulinović: *Pravosuđe u Jugoslaviji*, str. 19.

⁶ Guštin: *Razvoj vojaškega sodstva slovenskega odporniškega gibanja 1941–1945*, str. 50.

⁷ Marković: *Jugoslovanska ljudska armada (1945–1991)*.

svobodilno vojsko in partizanske odrede Slovenije (NOV in POS) pod vodstvom Osvobodilne fronte (OF), z reorganizacijo vseh partizanskih oboroženih sil na področju Jugoslavije, so bile namreč podrejene Vrhovnemu štabu Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije (v nadaljevanju Vrhovni štab NOV in POJ). Glavni štab NOV in POS je predstavljal glavno poveljstvo NOV in POS. Tudi na širšem jugoslovanskem območju so se že od leta 1941 ustanovljale lokalne oborožene enote, a pomemben je mejnik ustanovitve 1. proletarske narodnoosvobodilne udarne brigade v bosanskem mestecu Rudo 22. decembra 1941, ko je bila z ustanovitvijo tudi neposredno podrejena poveljstvu Vrhovnega štaba NOV in POJ. Simbolni pomen rojstva jugoslovanske vojske je označeval 22. december kot Dan Jugoslovanske ljudske armade.

Opredelitev pojma vojaške osebe v jugoslovanskem pravu

Definiranje pojma vojaške osebe ni potrebno samo v smislu teoretskega pomena, ampak tudi glede praktičnega razumevanja, predvsem ko govorimo o vojaškem sodstvu, ki je splošno vezano na vojaške osebe. Poudariti je treba, da se pojem vojaške osebe, ki se uporablja v kazenskem pravu, vedno ne ujema s pojmom vojaške osebe, kot se uporablja v vojaški doktrini ali v drugih vejah prava. Pogosto je pojem vojaške osebe dokaj širši, saj zaobjema tudi takšne osebe, ki se ne bi mogle vedno šteti za vojaške osebe. V kazenski zakonodaji zahodnih držav se pogosto opazi elegantna rešitev iz te zagate, kdo je vojaška oseba in v katerem smislu, z uporabo izraza *osebe, ki so zajete s kazensko zakonodajo*.⁸

Med vojno se je pojem vojaške osebe uporabljal za vse pripadnike vojaških enot, kar ni bilo posebej definirano in kar je seveda razumljivo glede na čas in okoliščine, medtem ko se je v povojnem času ta pojem začel različno uporabljati v predpisih o oboroženih enotah je imel drugačen pomen kot v kazenski zakonodaji. V upravno-pravnem smislu je ta pojem dejansko prvič določen v Zakonu o službi v Jugoslovanski armadi iz leta 1946;⁹ kot vojaške osebe so bile pojmovane tiste, ki so bile v službi Jugoslovanske armade vojaki, oficirji, podoficirji, generali in admirali, vojaški uslužbenci. Zakon o Jugoslovanski ljudski armadi iz leta 1955¹⁰ v 21. členu to formulacijo drugače zastavi in namesto preprostega termina *vojak* uporablja termin *vojaki na služenju vojaškega roka*, dodaja kadete vojaških šol, medtem ko generalov in admiralov ne omenja, ampak uporabi enotni izraz aktivni podoficirji in oficirji ter vojaški uslužbenci. Doda tudi osebe iz rezervnih vrst, dokler so slednje na vojaški dolžnosti v Jugoslovanski ljudski armadi (JLA). Zakon o Jugoslovanski ljudski armadi iz leta 1964 (20. člen)¹¹ in Zakon o službi v oboroženih silah iz leta 1974 (3. člen)¹² sta obdržala enako definicijo pojma vojaške osebe, le da slednji pod oborožene sile zajema tako JLA kot teritorialno obrambo.

Zakon o vojaških kaznivih dejanjih iz leta 1948¹³ vključuje tudi pripadnike Ljudske milice, medtem ko namesto vojaških uslužbencev navede osebe, ki so v službi v vojaških enotah, ustanovah in podjetjih, ter tudi druge osebe, ki so v času storitve vojaškega kaznivega dejanja v začasnem ali stalnem delovnem razmerju ali izvajajo z zakonom predpisano obveznost do oboroženih sil Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) ali v primeru vojne oskrbujejo enote.

⁸ Lutovac: Pojam vojnog lica, str. 39.

⁹ Uradni list FLRJ, št. 60/1946.

¹⁰ Uradni list FLRJ, št. 29/1955.

¹¹ Uradni list SFRJ, št. 52/1964.

¹² Uradni list SFRJ, št. 22/1974.

¹³ Uradni list FLRJ, št. 107/1948.

Kazenski zakonik iz leta 1951¹⁴ namesto formulacije *osebe v službi oboroženih sil* uporablja izraz *vojaški uslužbenci*, poleg pripadnikov Ljudske milice med vojaške osebe uvršča tudi stražarje v kazensko-popravnih zavodih. Zadnji dve skupini se v Kazenskem zakoniku iz leta 1965¹⁵ več ne štejeta med vojaške osebe.

Vendar vojaške osebe niso definirane v Zakonu o ureditvi in pristojnosti vojaških sodišč v Jugoslovanski armadi iz leta 1945¹⁶ in tudi ne v Zakonu o potrditvi in spremembah Zakona o ureditvi in pristojnosti vojaških sodišč v Jugoslovanski armadi iz leta 1946.¹⁷ Šele v Zakonu o vojaških sodiščih iz leta 1954¹⁸ zasledimo prvo definicijo vojaške osebe v kazensko-procesnem smislu, in sicer se kot vojaške osebe štejejo: vojak na služenju vojaškega roka, kadet vojaške šole, aktivni podoficir, oficir in vojaški uslužbenec, oseba iz rezervnih enot v času, ko je kot vojaški obveznik na vojaški dolžnosti, in civilist, ki izvaja določeno vojaško dolžnost.

Dejansko razumevanje in uporaba termina vojaške osebe se dokončno lahko preučita iz sodne prakse in arhivskega gradiva vojaških pravosodnih organov.

3 PREGLED ZGODOVINSKEGA RAZVOJA JUGOSLOVANSKEGA VOJAŠKEGA PRAVA IN PRAVOSODJA

3.1 Začetki vojaškega pravosodja na Slovenskem in v socialistični Jugoslaviji

Tako kot je obče znano, da so zametki jugoslovanske socialistične države nastajali v času druge svetovne vojne, tako se tudi ustanovitev in razvoj novega vojaškega pravosodja umeščata v to obdobje. Odločilno vlogo je vsekakor imelo dejstvo, da je bil to čas vojne in obdobje organiziranja odporniškega gibanja. Z zasedbo nemških in fašističnih sil se je namreč sesul tako sistem Kraljevine Jugoslavije kot tudi vojaško-sodni sistem stare jugoslovanske vojske.

Pomemben dejavnik pri razvoju sodstva je nedvomno bil paralelni razvoj socialne revolucije, torej izvajanje programa družbenih sprememb; te so bile vključene v program Komunistične partije Jugoslavije (KPJ) že leta 1937, ko je njen vodja postal Josip Broz – Tito.

Razvoj *novega vojaškega sodstva*, torej tistega, ki je nastal med drugo svetovno vojno, je potekal skozi več faz. Na začetku so se oblikovale številne partizanske enote za boj proti okupatorju. Sodišča na začetku niso imela stalnega značaja, ampak so se oblikovala ob posameznih partizanskih enotah, odredih, in sicer po potrebi, od primera do primera. Glavna dejavnost teh sodišč je bilo sodno postopanje zoper t. i. *vojne zločince* in *narodne izdajalce*, kot so takrat opredeljevali idejne in dejanske nasprotnike.

Na temelju ohranjenega arhivskega gradiva lahko z gotovostjo zatrdimo, da je vojaško sodstvo delovalo povsod na jugoslovanskem prostoru, kjer je potekal oborožen boj.¹⁹ Organizacijo vojaških pravosodnih organov so ponekod samoiniciativno organizirali tudi posamezni vodje oboroženega boja. Sodne postopke tako v arhivskem gradivu zasledimo že od julija leta 1941 z različnimi poimenovanji. Ta vojaška sodišča so bila prva sodišča v novi Jugoslaviji, ki je

¹⁴ Uradni list FLRJ, št. 13/1951.

¹⁵ Uradni list SFRJ, št. 7/1965.

¹⁶ Uradni list DFJ, št. 65/1945.

¹⁷ Uradni list FLRJ, št. 58/1946.

¹⁸ Uradni list FLRJ, št. 52/1954.

¹⁹ Glej: Škoro Babič: Značaj partizanskih ratnih vojnih sudova za izgradnju nove jugoslavenske vlasti, str. 283–302.

počasi nastajala v vojnem času. Vojaško pravosodje, ki je nastajalo znotraj odpornišтва, ni imelo kontinuitete s pravosodjem Kraljevine Jugoslavije in je bilo obarvano z revolucionarnim značajem.²⁰

S tem, ko so partizanski odredi prerasli v vojaške enote, bataljone, brigade, divizije in ko se je oblikovala Narodnoosvobodilna vojska Jugoslavije (NOVJ), so se v njenem okviru organizirale vojaško-zaledne ustanove. V tem času se je pokazala potreba po ureditvi stalnih vojaških sodišč. Vojno stanje lahko privede tudi do razširitev pooblastil postopanja vojaških pravosodnih organov, o čemer priča tudi dejstvo, da je Vrhovni štab NOVJ in POJ januarja 1942²¹ izdal ukaz vsem odredom, naj se pri štabih oblikujejo vojaška sodišča, ki so sodila tako vojaškim kot civilnim osebam. Le dva meseca pozneje, marca 1942, je vrhovni štab sprejel Statut proletarskih brigad, s katerim je uredil sestavo vojaških sodišč (sodile so tri osebe: namestnik političnega komisarja, namestnik komandanta in en član partije iz vrst borcev). Že 29. decembra 1942 je vrhovni štab spremenil sestavo sodišč. Še naprej so sodile tri osebe, vendar so bili zdaj to politični komisar, ki je bil tudi predsednik sodišča, komandant in en borec, za katerega se ni zahtevalo, da je bil član partije. Vpeljana je bila tudi nova funkcija, in sicer preiskovalcev, ki so vodili preiskavo in so opravljali tudi del funkcije tožilca.

Ureditev stalnega sodnega postopanja v času vojne je bila na Slovenskem izvedena, ko je Glavni štab NOV in POS 15. septembra 1943 izdal Odlok o postavitvi stalnih vojaških sodišč; ta je dopolnil predhodno podlago za sodno postopanje, ki jo je predstavljal Odlok Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora (SNOS) o zaščiti slovenskega naroda ter njegovega gibanja za osvoboditev in združitve z dne 16. septembra 1941.²² Sicer so slovenski partizanski pravniki kot temeljni akt za utemeljitev slovenskega partizanskega sodnega prava razumeli Temeljne točke OF, ki jih je Vrhovni plenum OF sprejel na sejah oktobra in decembra leta 1941. Temeljne točke naj bi bile pomembne zato, ker »dajejo splošno smer delovanju slovenskega sodstva od prvih začetkov osvobodilne borbe [...] in ker uveljavljajo načela ljudske demokracije in napovedujejo novo državno ureditev.«²³ Dr. Anton Kržišnik²⁴ pravi, da je bilo nujno, da je sodna oblast kot sestavni del nove ljudske oblasti nastajala med narodnoosvobodilnim bojem najprej v obliki kazenskega sodstva.²⁵ Tako se je oblikovanje pravnih norm začelo že prvo leto vojne s sprejetjem Odloka o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev in združitve, kjer so bila opredeljena kazniva dejanja zoper narod in zoper »narodnoosvobodilno« odporniško gibanje. V zgodovino pisju²⁶ se je uveljavilo prepričanje, da je bil julija 1941 sprejet *Partizanski zakon*²⁷ in da je veljal kot pravna podlaga za sodno postopanje od sprejetja dalje,

²⁰ O pravni kontinuiteti glej: Griesser Pečar: *Razdvojeni narod*, str. 410–414.

²¹ *Zbornik NOR-a*. Statut proletarskih narodnoosvobodilnih udarnih brigad, str. 134–135.

²² O pravnih predpisih odpornišтва glej: Škoro Babić: Partizanska redna vojaška sodišča avgusta in septembra 1943, str. 348–349.

²³ Pakiž: *Partizansko sodno pravo*, str. 2.

²⁴ Anton Kržišnik (8. 6. 1890, Podobeno–28. 12. 1973, Ljubljana), pred drugo svetovno vojno sodnik upravnega sodišča v Celju, predsednik izrednega vojaškega sodišča leta 1943 (Kočevski proces), član Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora (SNOS), predsednik Višjega vojaškega sodišča narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije (NOV in POS), član AVNOJ-a (Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije), v NKOJ (Nacionalni komite osvoboditve Jugoslavije) poverjenik za socialno politiko, po koncu vojne minister zvezne vlade za socialno politiko, minister v vladi LR Slovenije, predavatelj na Pravni fakulteti v Ljubljani in sodelavec Inštituta za javno upravo (op. avt.; glej tudi: *Pogovor z nekaterimi pravniki – partizani*, str. 421).

²⁵ *Pogovor z nekaterimi pravniki – partizani*, str. 422.

²⁶ O začetkih vojaškega sodstva odporniškega gibanja je več del, med drugim: Mikola: *Sodni procesi na Celjskem*; Mikola: Partizanska vojaška sodišča; Guštin: Razvoj vojaškega sodstva slovenskega odporniškega gibanja; Griesser Pečar: *Razdvojeni narod*; Podbersič: Partizansko sodstvo na Primorskem, str. 9–28; Čoh Kladnik: Kazensko sodstvo poleti 1945, str. 73–92.

²⁷ SI AS 1851, p. e. 56.

temu pritrjuje objava v Zborniku dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov. Vendar je Makso Šnuderl,²⁸ poleg dr. Leonida Pitamica eden izmed najpomembnejših utemeljiteljev sodobne ustavnopravne znanosti na Slovenskem, leta 1966 zatrdil, da partizanskega zakona ni izdal noben organ partizanskega gibanja in da je ostalo le pri osnutku treh avtorjev, s katerim niso bili seznanjeni pripravljalci predpisov in ga ne moremo šteti med predpise.²⁹ V Arhivu Republike Slovenije je omenjeni dokument ohranjen le v osnutku.³⁰ Predstavljal naj bi pravilnik o organizaciji in načelih delovanja partizanskih enot, medtem ko naj bi bil partizanskim enotam dostavljen šele oktobra 1941, kot dopolnitev prej omenjenega odloka.

O razširitvi pristojnosti vojaških sodišč je Glavni štab NOV in POS pred Odlokom o postavitvi stalnih sodišč en mesec prej, natančneje 5. avgusta 1943, izdal Odlok o postavitvi brigadnih in odrednih vojaških sodišč,³¹ ki je pristojnost postopanja teh sodišč razširil na sojenje poleg vojaškim tudi civilnim osebam, torej enako, kot je bilo storjeno z ukazom Vrhovnega štaba NOV in POJ 1942. Pristojnosti sodišč so bistveno presegale samo vojaška kazniva dejanja in so obravnavala tudi običajna kazniva dejanja. Potrebo po ureditvi tega področja lepo zaobjame v predlogu podana izjava Zorana Poliča, avtorja prvega predloga organizacije in poslovanja odrednih in brigadnih sodišč, sicer člana Izvršnega odbora Osvobodilne fronte (IOOF) in pravnika, ki je pozneje postal tudi načelnik Sodnega oddelka pri Glavnem štabu NOV in POS. Menil je, da sodstvo s tem predpisom ne bo v celoti urejeno, vendar bodo podani pogoji za prenehanje samovolje posameznikov, kar bi morda lahko potrdilo trditev Šnuderla, da so se posamezniki sklicevali na partizanski zakon, ki morda resnično ni bil legitimno sprejet predpis.

Seveda se samodejno pojavlja vprašanje, ali so na Slovenskem upoštevali ukaz vrhovnega štaba, datiranega z 29. decembrom 1942. Odgovor je ne, kajti v tem času so bile kurirske povezave slabe in tega ukaza Glavni štab NOV in POS ni prejel. Tako je tudi razvoj slovenskega vojaškega sodstva potekal vzporedno z razvojem vojaškega sodstva na širšem jugoslovanskem ozemlju.

Samostojni razvoj slovenskega vojaškega sodstva je trajal do septembra 1944, ko je v veljavo stopila Uredba o vojaških sodiščih, ki jo je maja 1944 izdal Vrhovni štab NOV in POJ; z njeno uveljavitvijo je prenehala veljati Uredba o vojaških sodiščih, ki jo je sprejel Glavni štab NOV in POS (kratko: slovenska uredba). Uredba vrhovnega štaba je poenotila sodno postopanje vojaških sodišč na območju celotnega jugoslovanskega območja, torej tudi na Slovenskem. Od tega trenutka dalje je bil razvoj vojaškega pravosodja sinhron.

Značilnosti novega sodstva in vsebina pravnih pravil so bili usklajeni s političnim ciljem partizanskega odporiškega gibanja. Novo sodstvo je bilo na prvem mestu naperjeno proti nasprotnikom partizanskega odporišstva in kolaboracionistom. Po kapitulaciji Italije leta 1943 so se onstran odporiškega zakona znašli tudi vsi tisti civilisti, ki niso opravljali svoje dolžnosti, tj. dajali podatkov o premikih oboroženih formacij nasprotnikov (t. i. bele in plave garde ...). Tudi posredna podpora sovražniku se je dojemala kot izdajstvo, ki se je kaznovalo pred vojaškim sodiščem. Definiranje pojma vojnega zločinca in do-

²⁸ Med vojno je deloval v okviru Osvobodilne fronte in njenih vodilnih organov, bil je soorganizator Prvega zbora slovenskih pravnikov oktobra 1943, leta 1944 je sodeloval pri pisanju odlokov organov nove ljudske oblasti. Bil je član SNOO in član slovenske delegacije na II. zasedanju AVNOJ in ob koncu vojne predsednik komisije SNOS za ugotavljanje zločinov ter istovrstne zvezne komisije. Nosilec spomenice 1941, prejemnik nagrade AVNOJ, nagrade mesta Maribor, zlatega znaka OF, častnega doktorata Univerze v Ljubljani ter naziva zaslužnega profesorja. Redni član SAZU (Ribičič: *Makso Šnuderl*).

²⁹ Šnuderl: *Partizanski zakon*, str. 134.

³⁰ Dokument se hrani v arhivskem fondu SI AS 1851, p. e. 51.

³¹ Odlok je bil objavljen v Slovenskem poročevalcu. Glej: SI AS 1887, š. 71.

govor o kaznovanju nista bila le stvar slovenskega in jugoslovanskega odporneškega gibanja, saj so zavezniki oktobra in novembra leta 1943 na konferencah v Moskvi in Teheranu sprejeli deklaracijo o vojnih zločinih. Posledično je predsedstvo SNOS-a na prvem zasedanju SNOS v Črnomlju 19. 2. 1944 ustanovilo Komisijo za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev z nalogo preiskovati vojne zločine in ugotavljati njihove storilce.³²

Na predlog sovjetske misije pri vrhovnem štabu je prišlo do reorganizacije obveščevalne službe – oblikovana je bila OZNA – odsek za zaščito naroda, ki je bila neposredno podrejena poverjeništvu za narodno obrambo Nacionalnega komiteja osvoboditve Jugoslavije (NKOJ). Predstavljala je glavno orodje pri izvajanju politične represije v vseh razvojnih fazah revolucije, narodno-osvobodilnega boja in v povojnih procesih epuracije.³³ Nastanki njenih organizacijskih temeljev segajo sicer že v september 1941, ko je bila ustanovljena varnostno-obveščevalna služba (VOS) OF. V letih 1942 in 1943 je VOS postopoma razširila delovanje na celotno slovensko ozemlje, medtem ko je bil februarja 1944 v okviru SNOS kot enotna državna organizacija za notranjo varnost ustanovljen Odsek za notranje zadeve. Za boj proti političnim nasprotnikom sta bila pristojna zlasti sektor za boj proti peti koloni in sektor za narodno zaščito. Kot *varuh revolucije* je bila OZNA odgovorna za uveljavljanje in zaščito popolnega monopola komunistične oblasti, ideološke enotnosti in duhovne enoglasnosti.³⁴ In kot tak organ je bila dejavno vključena v preiskovalne in sodne postopke vojaških organov.

Leto 1945 je poleg konca druge svetovne vojne zaznamovala tudi sprememba v politični organiziranosti družbe, in sicer se je začelo obdobje revolucionarnega spreminjanja države in družbe. Vojaško kazensko sodstvo se je v letu 1945 precej spreminjalo. Spremenili sta se namreč pristojnost vojaških sodišč in vloga vojaškega kazenskega sodstva, saj leto 1945 predstavlja prelomno leto pri vzpostavitvi jugoslovanskega pravosodja in s tem tudi kazenskega sodstva. Vojaška sodišča so se iz rednih in izrednih kazenskih sodišč, kot so delovala v času vojne, spremenila v posebna sodišča, postala so telo, ki je pristojno za sojenje določenih kaznivih dejanj ter za urejanje drugih odnosov in razmerij znotraj povojne jugoslovanske armade.

Z bližanjem konca vojne so se poenotile notranje zadeve, organizirala se je narodna milica, s časom so se razmejile pristojnosti in naloge med organi za notranje zadeve ter sodišči. Prvi so skrbeli za javni red in mir, drugi so sodno kaznovali prestopnike. Vse kazenske pregone zoper vojsko je izvajala OZNA. S koncem vojne so nastali pogoji za uvedbo novega sistema, ki se je začel že v letu 1944.³⁵

3.2 Jugoslovansko sodstvo, Uredba o Vojaških sodiščih in leto 1945

Vojaško kazensko sodstvo moramo opazovati tudi v skladu z določenimi okoliščinami, saj so vojaška sodišča v takšni ali drugačni obliki delovala že

³² Ustanovljena na temelju moskovske deklaracije vlad ZDA, SZ in Velike Britanije (1. 11. 1943) o pregonu vojnih zločincev ter sklepa 2. zasedanja Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije (AVNOJ) v Jajcu (30. 11. 1943) o ustanovitvi državne komisije. Z delovanjem je začela novembra 1944, vzpostavljene so bile tudi pokrajinske in okrožne podružnice, ki so zbirale podatke in dokumente o vojnih zločincih ter vojnih zločinih na celotnem slovenskem etničnem ozemlju, prav tako so zbirale izjave prič in podatke o povzročeni škodi. Po vojni so najprej s prvimi ugotavljanji o vojnih žrtvah v Sloveniji začeli leta 1946 in ustvarili približno 25.000 dosjejev o storilcih vojnih zločinov. Komisija je bila ukinjena leta 1947. Povzeto po historiatu ustvarjalca fonda SI AS 1827, Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev pri Predsedstvu SNOS.

³³ Pučnik (ur.): *Iz arhivov slovenske politične policije*, str. 13; Koncilija: *Politično sodstvo*, str. 122.

³⁴ Simoniti: *Permanentna revolucija, totalitarizem, strah*, str. 27. Koncilija: *Politično sodstvo*, str. 122.

³⁵ Povzeto po: Vodušek-Starič: *Prevzem oblasti*, str. 11–29.

od leta 1941, pozneje so posamezna sodišča predstavljala pravosodne oddelke glavnih štabov. Poleg izvajanja nalog pravosodne uprave so vojaška sodišča predstavljala pravne svetovalce štabov in prevzemala pravne naloge, ki so jih leto dni po koncu vojne prevzele pravne službe Jugoslovanske armade. Organizacijska mreža vojaških sodišč je vedno sledila organizaciji oboroženih enot, tako da se je spremembam v organizaciji oboroženih enot vedno prilagajala tudi organizacija pravosodnih organov.

Prvi štirje meseci in pol leta 1945 so zaznamovani s trajanjem vojne. V tem času so vojaška sodišča postopala v skladu z Uredbo o vojaških sodiščih vrhovnega štaba (z dne 24. maja 1944) – ta je na slovenskem ozemlju stopila v veljavo 1. septembra 1944. S to uredbo je bil prekinjen samostojen razvoj dotodanjega slovenskega vojaškega sodstva.

Za celotno ozemlje Jugoslavije so torej veljale iste določbe. Sodišča prve stopnje so bila po uredbi vojaška sodišča korpusov, ki so jih sestavljali sodni senati, od katerih je bil eden pri štabu korpusa, medtem ko so drugi bili pri vsaki diviziji. Sodili so vojakom, podoficirjem in nižjim oficirjem ter civilnim osebam, ki so bile v kakršnem koli službenem odnosu z vojsko ali so storile kaznivo dejanje proti pripadniku vojske ali vojaškim ustanovam in stvarjem. Sodila so o vseh dejanjih, ki so bila naperjena proti osvobodilnemu boju, njegovim pridobitvam in interesom; sodila so o kaznivih dejanjih vojaških oseb in vojnih ujetnikov (razen o dejanjih v pristojnosti višjega vojaškega sodišča).

V zaledju so nastala vojaška sodišča korpusnega vojnega območja, ki so se oblikovala pri korpusni vojni oblasti in so lahko po potrebi oblikovala svoje senate pri komandah področij z enakimi pristojnostmi kot vojaško sodišče korpusa. Vojaško sodišče divizije je bilo oblikovano kot samostojno vojaško sodišče na ravni korpusnega sodišča v primeru, da je bila divizija vezana na neko območje ali kadar je vzpostavljala vojno oblast tako, kakor je bilo to predvideno za korpus. Pristojnosti tega sodišča so bile enake korpusnim sodiščem.

Drugostopenjsko sodišče je predstavljalo Višje vojaško sodišče pri Vrhovnem štabu NOV in POJ; imelo je stalne senate pri glavnih štabih in je sodilo o pomembnejših dejanjih vojnih zločincev ter o kaznivih dejanjih višjih oficirjev in generalov NOV. Po odločbi Vrhovnega štaba je lahko sodilo tudi v zadevah, za katere so bila sicer pristojna sodišča korpusov in korpusnih vojnih oblasti. Višje vojaško sodišče je moralo odločati na drugi stopnji v primerih, ko je korpusno sodišče izreklo smrtno kazen.³⁶

Uredba je opredeljevala storilce kaznivih dejanj in predvidevala naslednje kazni: »...a./ strogi ukor, b./ imovinska kazen / denarno, v naravi, v delu/, c./ izgon iz prebivališča, d./ odvzem čina *odn. poklica /zvanja/*, e./ odstranitev s položaja, f./ prisilno delo od treh mesecev do dveh let, g. /težko prisilno delo od treh mesecev do dveh let in tudi več in h./ smrtno kazen.

Poleg teh kazni more sodišče izreči izgubo vojaške časti in izgubo državljanске časti – za določen čas ali za vedno ter konfiskacijo imovine.»³⁷

Ker se je uredba vrhovnega štaba začela enotno uporabljati na področju celotnega jugoslovanskega ozemlja, se je z njenim sprejetjem začelo enovito jugoslovansko vojaško sodstvo.

3.2.1 Organizacijska mreža vojaških sodišč na Slovenskem ob koncu vojne

Slovenija je bila ob koncu vojne razdeljena na Ljubljansko, Mariborsko in Tržaško vojno območje. Na slovenskem ozemlju so bile ob koncu vojne razporejene v glavnem enote IV. armade, III. armade in I. tankovske armade.

³⁶ SI AS 1851, p. e. 1166, Uredba o vojaških sodiščih z dne 24. maja 1944.

³⁷ 16. člen Uredbe o vojaških sodiščih z dne 24. maja 1944.

Potem, ko so se enote III. armade začele umikati iz Štajerske, je v Sloveniji ostala le še IV. armada, ki je organizirala vojno območje, ločeno od operativnega dela IV. armade. Konec junija 1945 je bil postavljen tožilec za I. tankovsko armado, ki je že proti koncu julija začela zapuščati slovensko ozemlje.

Na področju, ki ga je pokrivala IV. armada, so bile I. proletarska divizija, II. artilerijska brigada, VII. divizija, XV divizija (slovenska), XVII. divizija, XX. divizija, XXIII. divizija, XXVI. divizija, XXXI. divizija (slovenska) in XLIII. divizija. Julija so združili vojaško sodišče IV. armade in vojaško sodišče vojnega območja IV. armade v eno sodišče z več senati, ki je delovalo do vzpostavitve rednih civilnih sodišč oziroma do zaključka množičnega sojenja vojnim zločincem in narodnim sovražnikom. Na območju Ljubljanskega vojnega območja sta delovali Vojaško sodišče Ljubljanskega vojnega področja in Vojaško sodišče mesta Ljubljana, ki so ju združili v eno sodišče s štirimi senati (eden je bil v Novem mestu). Na Mariborskem vojnem območju so delovala Vojaško sodišče Mariborskega vojnega področja, Vojaško sodišče mesta Maribor in Vojaško sodišče mesta Celje. Na območju Tržaškega vojnega območja so delovala Vojaško sodišče Tržaškega vojnega področja, Vojaško sodišče mesta Trst in Vojaško sodišče mesta Gorica.

Z Odlokom o ustanovitvi Vrhovnega sodišča Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ) (dne 8. februarja 1945) je bilo odločeno, da med drugim v sporih glede pristojnosti med vojaškimi in državljanskimi sodišči odloča Vrhovno sodišče DFJ.³⁸

3. 3 Vojaško kazensko sodstvo po koncu vojne

Tudi po koncu vojne so vojaška sodišča postopala v skladu z Uredbo o vojaških sodiščih iz leta 1944. Uredba iz leta 1944 je prenehala veljati z Zakonom o ureditvi in pristojnosti vojaških sodišč v Jugoslovanski armadi,³⁹ medtem ko je glede sodstva nad civilnim prebivalstvom prenehala veljati z vzpostavitvijo rednih civilnih sodišč jeseni 1945.

Z Uredbo o začasni delni ustavitvi poslovanja sodišč na Slovenskem z dne 15. maja 1945, ki jo je izdala Narodna vlada Slovenije (predsednik Boris Kidrič in minister za pravosodje dr. Jože Pokornj)⁴⁰ so se ustavila poslovanja vseh sodišč, ki niso bila ustanovljena na osnovi odloka Predsedstva SNOS-a o začasni ureditvi narodnih sodišč in o narodnih postopkih z dne 3. septembra 1944. Uredba je določala, da kazensko sodstvo do nadaljnjega izvajajo samo vojaška sodišča.

Do 10. julija 1945 so vojaška sodišča izrekala kazni v skladu z Uredbo o vojaških sodiščih in potem v skladu z Zakonom o vrstah kazni,⁴¹ s katerim so bile določene kazni, ki so jih izrekala tako vojaška kot narodna sodišča.

Kazni, ki so jih po tem zakonu izrekala civilna in vojaška sodišča, so bile: denarna kazen, prisilno delo brez odvzema prostosti, izgon iz kraja prebivališča, izguba političnih in posameznih državljanskih pravic, izguba pravice do javne službe, prepoved opravljanja določenega poklica ali obrti, izguba ali znižanje čina ali zvanja (naziva), odvzem prostosti, zaplemba premoženja, odvzem prostosti s prisilnim delom, izguba državljanstva in smrtna kazen. Vsaka izmed teh kazni se je smela izreči kot glavna kazen. Kot stranske kazni so se smele izreči

³⁸ Uradni list SNOS in Narodne vlade Slovenije z dne 2. junija 1945, str. 16.

³⁹ Uradni list DFJ, št. 65/1945, str. 637-639.

⁴⁰ Uradni list SNOS in Narodne vlade Slovenije z dne 2. junija 1945, str. 24.

⁴¹ Na predlog ministra za pravosodje Demokratične federativne Jugoslavije in na temelju člena 4. odloka o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem narodnem predstavniškem zboru Jugoslavije kot začasnem organu vrhovne narodne oblasti v Jugoslaviji je predsedništvo Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije izdalo Zakon o vrstah kazni (Uradni list DFJ, št. 48/1945, z dne 10. julija 1945, str. 496).

kazni odvzema političnih in posameznih državljanskih pravic, izgube državljanstva, izgube pravic do javne službe, prepovedi opravljanja določenega poklica ali obrti, zaplembe imovine (premoženja) in denarne kazni (vse kazni so se torej lahko izrekale kot posamezne kazni, kot stranske so se lahko izrekale vse, razen izgube čina ali naziva, odvzema prostosti s prisilnim delom in smrtno kazni). Kot stranske kazni so se lahko izrekle posamezno ali po več teh kazni skupaj. Smrtna kazen se je v skladu s tem zakonom izvrševala z ustrelitvijo ali obešanjem.

Denarna kazen ni smela biti nižja od 50 dinarjev. Če denarne kazni ni bilo mogoče izterjati, se je ta lahko spremenila v kazen prisilnega dela brez odvzema prostosti, pri čemer se je štelo, da je en dan prisilnega dela enakovreden vrednosti 50 dinarjev. Kazen prisilnega dela brez odvzema prostosti ni smela biti krajša od enega dneva in ne daljša od dveh let.

Vojaška sodišča so obravnavala tudi primere, ko je disciplinski prekršek pripadnikov narodne milice imel znake kaznivega dejanja, za katerega je bilo pristojno vojaško sodišče. V teh primerih je moral organ, ki je bil pristojen za obravnavo disciplinskega prekrška, po službeni dolžnosti vojaškemu sodišču poslati prijavo (v današnji terminologiji bi bil to obdolžilni predlog). V tej prijavi je bilo treba navesti poleg osebnih storilčevih podatkov tudi popis dejanja in bistvenih okoliščin, ki govorijo o storilčevi krivdi.⁴²

Vojaška sodišča, torej sodišča, pristojna za sojenje kaznivih dejanj vojaških oseb pehotnih divizij oziroma oseb iz komand in ustanov, ki so po položaju enake ali višje od pehotne divizije oziroma iz drugih samostojnih komand in ustanov, so bila pristojna tudi za sprejem in postopanje s pritožbami glede vpisa v vojaške volilne imenike.⁴³

Z Zakonom o zaplembi imovine in o opravljanju zaplembe z dne 9. junija 1945 so morala vojaška sodišča v skladu z 28. členom predati pristojnemu narodnemu sodišču prepis vseh razsodb, da bi slednje zaplembo lahko do konca opravilo in izdalo odločbo o zaplembi, če je razsodba ni izrekla.⁴⁴

Z Ukazom o splošni amnestiji in pomilostitvi⁴⁵ je bila amnestija podeljena: vsem tistim, ki so sodelovali v četniških in nedičevskih enotah, v enotah hrvaškega in slovenskega domobranstva, v muslimanski milici, v arnavtskih oboroženih formacijah in v vseh drugih oboroženih formacijah v službi okupatorjev ali so jim pomagali, kakor tudi vsem tistim, ki so pripadali ustreznim političnim organizacijam ali njihovem administrativnemu oziroma sodnemu aparatu;

1. vsem tistim, ki so dezertirali iz Jugoslovanske vojske ali se niso odzvali mobilizaciji, vendar do dneva objave tega ukaza niso prestopili na sovražnikovo stran;
2. vsem tistim, ki so sodelovali z okupatorjem na kulturnem in umetniškem prizorišču, če to sodelovanje ni prekoračilo okvira njihove redne poklicne dejavnosti;
3. vsem tistim, ki so oklevetali ali razžalili Jugoslovansko vojsko, njene predstavnike, narodna oblastništva in organe.

Poleg tega tudi:

1. vsem vojaškim osebam, ki so do dneva objave tega ukaza bile obsojene s pravnomočnimi sodbami vojaških sodišč, a jim je bila kazen izrečena pogojno ali je bila njena izvršitev odložena do konca vojne;
2. vsem takim civilistom, ki so do dneva objave tega ukaza bili obsojeni s

⁴² Uradni list DFJ, št. 59/1945, str. 170.

⁴³ Uradni list DFJ, št. 59/1945, z dne 11. avgusta 1945, Zakon o volilnih imenikih, 22. člen.

⁴⁴ Uradni list DFJ, št. 40/1945, str. 135.

⁴⁵ Uradni list DFJ, št. 56/1945, str. 562.

pravnomočnimi sodbami vojaških sodišč, vendar jim je bila izvršitev kazni odložena do konca vojne, če so bili mobilizirani in so sodelovali v osvobodilni vojni v sestavu vojaških enot Jugoslovanske vojske.

Z Ukazom o splošni amnestiji so se posameznim obsojencem zmanjšale kazni. Odločbe po tem ukazu so morale izrekati tista sodišča, pri katerih se je vodil postopek na prvi stopnji. Ukaz je stopil v veljavo 3. avgusta 1945. Vsekakor je precej vplival na postopanje sodišč, glede na to, da je pri evidentiranju ohranjenega gradiva vojaških sodišč razvidno, da je bil velik odstotek oseb, ki so bili v tem obdobju obravnavani pred sodišči, amnestiran.⁴⁶

Na temelju 2. člena odloka z dne 30. novembra 1943 o vrhovnem zakonodajnem in izvršilnem narodnem predstavniškem zboru Jugoslavije kot začasnem organu vrhovne oblasti v Jugoslaviji ter na temelju resolucije z dne 10. avgusta 1945 o spremembi naziva AVNOJ v Začasno narodno skupščino Demokratske federativne Jugoslavije (DFJ) in na predlog ministra za narodno obrambo je izdala Začasna narodna skupščina DFJ zakon o ureditvi in pristojnosti vojaških sodišč v Jugoslovanski vojski.⁴⁷

S tem zakonom je bilo dejansko uzakonjeno dotedanje stanje organizacije vojaških sodišč, ki so bili utemeljeni z Uredbo o vojaških sodiščih z dne 24. maja 1944. Z zakonom je bilo v Jugoslovanski vojski in Jugoslovanski mornarici predpisano tristopenjsko vojaško pravosodje. Na prvi stopnji so bila predpisana divizijska vojaška sodišča, vojaška sodišča pomorskega ladjevja in vojaška sodišča vojaških področij ter vojaško sodišče za mesto Beograd, armadna vojaška sodišča, vojaška sodišča mornarice, vojaška sodišča samostojnih vojaških korov (vojaških enot nestalne sestave).

Od 1. septembra 1945, ko je bil v *Uradnem listu SNOS in Narodne vlade Slovenije* objavljen Zakon o kaznivih dejanjih zoper narod in državo, so vojaška sodišča do konca leta 1945 izrekala kazni na temelju tega zakona.

V *Uradnem listu SNOS in Narodne vlade Slovenije* je bila 15. septembra 1945 objavljena Uredba o povzemu sodnega poslovanja v Sloveniji. V skladu s 4. členom te uredbe so se kazenske zadeve v smislu 3. člena⁴⁸ te uredbe, ki so v smislu 3. člena uredbe o začasni delni ustavitvi poslovanja sodišč v Sloveniji z dne 15. maja 1945, v postopku pri vojaških sodiščih in v katerih do uveljavljenja te uredbe še ni bila izrečena rzsodba, odstopile v postopanje pristojnim narodnim sodiščem. Druge tekoče kazenske zadeve so se nadaljevale oziroma se je o njih ponovno odločalo na predlog pristojnega tožilca, ki ga je sodišče pozvalo, naj se izjavi o zadevi.

3. 4 Vojaško tožilstvo

Zgodovinopisje si je enotno v tem, da je obdobje druge svetovne vojne na Slovenskem in v Jugoslaviji zaznamovano s spremembo družbene ureditve in »nastajanjem nove države«. Slednje je postalo posebej izrazito leta 1944, saj so

⁴⁶ Opomba avtorja na temelju pregledanega gradiva vojaških sodišč za leto 1945.

⁴⁷ *Uradni list DFJ*, št. 65/1945, z dne 31. avgusta 1945, Posebna priloga k št. 36/1945 Uradnega lista Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta iz Narodne vlade Slovenije z dne 19. septembra 1945.

⁴⁸ »Narodno sodišče odstopi tekoče civilne stvari, za katere ni pristojno, pristojnemu sodišču prve stopnje. Če se je sedež sodišča menjal ali če se območja narodnih sodišč in bivših sodišč ne ujemajo, se odstopijo nerešene civilne stvari narodnemu sodišču, v čigar območju leži kraj, ki je določen za določitev pristojnosti (toženčevo bivališče, lega stvari itd.), v dvomu pa tistemu narodnemu sodišču, v čigar območju je sedež bivšega sodišča.« (3. člen Uredbe o povzemu sodnega poslovanja v Sloveniji, *Uradni list SNOS in Narodne vlade Slovenije*, št. 31/1945, 15. septembra 1945).

bili takrat ustanovljeni temeljni oblastni organi, med njimi najvišji organ – Slovenski narodnoosvobodilni svet (SNOS) kot zakonodajni in izvršilni organ. Na svojem zasedanju 19. in 20. februarja 1944 v Črnomlju je sprejel sklep o ustanovitvi javnega tožilstva,⁴⁹ medtem ko je Predsedstvo SNOS 12. marca izdalo Odlok o postavitvi in pristojnosti Glavnega javnega tožilca pri Predsedstvu SNOS,⁵⁰ s katerim sta bili določeni organizacija in pristojnost javnega tožilstva na območju Slovenije »*Glavnemu javnemu tožilcu pri Predsedstvu SNOS pripada najvišje nadzorstvo nad izpolnjevanjem zakonov odnosno odlokov z zakonsko močjo s strani vseh organov izvršnih oblasti, ki jih postavljajo SNOS, njegovo Predsedstvo, Okrožne in Okrajne narodno osvobodilne skupščine odnosno njihovi izvršni odbori, dalje s strani vseh tem organom podrejenih ustanov, dalje posameznih uradnih oseb in končno slehernega prebivalca na ozemlju Slovenije.*« Na temelju tega odloka je Glavni javni tožilec postavljaval vse nižje tožilce, okrožne in javne tožilce pri vojaških in drugih sodiščih ter druge organe, ki so bili pri opravljanju svojih nalog podrejeni izključno njemu (3. in 5. člen), medtem ko je bilo imenovanje tožilcev bilo v pristojnosti Predsedstva SNOS.⁵¹ Takšna ureditev tožilstva naj bi veljala do sprejema ustreznega odloka AVNOJ oziroma njegovega predsedstva.⁵²

Glavni javni tožilec je z okrožnico z dne 14. avgusta 1944 ukinil funkcijo javnega tožilca pri vojaških sodiščih, ker Uredba Vrhovnega štaba NOV in POJ o vojaških sodiščih z dne 24. maja 1944 ni vključila funkcije javnega tožilca pri vojaškem sodstvu, medtem ko je v Sloveniji slednja stopila v veljavo 1. septembra. Javni tožilci so delovali pri ljudskih sodiščih, dolžnost, ki jim je ostala v zvezi z vojaškim sodstvom, je bila vložitev ovadbe preiskovalcem pri vojaških sodiščih, kadar so izvedeli za kazniva dejanja, ki so spadala v pristojnost vojaških sodišč.

Glede na širši jugoslovanski prostor, kjer je vojaško sodstvo pred letom 1944 temeljilo na drugih predpisih, je bil z Uredbo o vojaških sodiščih z dne 24. maja 1944 narejen precejšen korak k osamosvojitvi funkcije obtožbe. Vojaški preiskovalci so v skladu z uredbo oblikovali obtožnico in jo zastopali pred vojaškim sodiščem. Na začetku februarja 1945 je bila objavljena Odločitev Predsedstva AVNOJ-a o ustanovitvi in pooblastilih javnega tožilca DFJ, medtem ko je bil le nekaj dni pozneje v Naredbi vrhovnega komandanta⁵³ preiskovalec že opredeljen kot tožilec. Tako mu je bila zaupana funkcija obtožbe, seveda le do sprejema predpisa o tožilski organizaciji v armadi. Preiskovalci so bili še nadalje postavljeni ob senatu vojaških sodišč.⁵⁴ V praksi se je funkcija preiskovalca pri večjih sodiščih postopoma spreminjala v funkcijo vojaškega tožilca, predvsem v soodvisnosti od kadrovske in drugih zmožnosti.

⁴⁹ Stante: Beseda k zakonu o javnem tožilstvu, str. 173.

⁵⁰ Uradni list SNOS, z dne 25. marca 1944, št. I., 2. člen.

⁵¹ Na temelju tega odloka je Predsedstvo SNOS imenovalo za Glavnega javnega tožilca dr. Vita Kraigherja, ki je 10. aprila 1944 izdal Odredbo o postavitvi javnega tožilca pri področnem vojaškem sodišču v Novem mestu ter za okrožji Novo mesto in Stična – Grosuplje (imenovan je bil Nino Zupan), Odredbo o postavitvi javnega tožilca pri Višjem vojaškem sodišču NOV in PO Slovenije (imenovan je bil Marjan Vivoda), Odredbo o postavitvi javnega tožilca pri področnem vojaškem sodišču v Črnomlju in za okrožje Bela krajina (imenovan je bil Stanko Peterin) ter 21. aprila Odredbo o postavitvi javnih tožilcev pri vojaških sodiščih NOV in PO Slovenije, s katero je bil imenovan Marjan Vivod za javnega tožilca pri Višjem vojaškem sodišču VII. Korpusa NOV in POJ, dr. Božo Kobe za javnega tožilca pri Višjem vojaškem sodišču IX. Korpusa NOV in POJ, dr. Jože Žabkar za javnega tožilca pri vojaških sodiščih XV. Divizije NOV in POJ, Lojze Kramar za javnega tožilca pri vojaških sodiščih XVIII. Divizije NOV in POJ; dr. Marjan Šobra za javnega tožilca pri vojaških sodiščih XXX. Divizije NOV in POJ; Alfonz Dolhar za javnega tožilca pri vojaških sodiščih XXXI. Divizije NOV in POJ. (Uradni list SNOS, št. 2/1944, z dne 21. maja 1944).

⁵² Javnega tožilca kot ustvarjalca arhivskega gradiva je preučila in analizirala dr. Jelka Melik. Glej: Melik: Javni tožilec, ustvarjalec arhivskega gradiva, 1944–1977, str. 60–63.

⁵³ Naredba vrhovnega komandanta z dne 11. februarja 1945.

⁵⁴ Sodni senat se ne sestoji vedno iz istih članov in je za vsako zadevo, ki se obravnava pred sodiščem, posebej oblikovan (op. avt.).

Po sprejetju odločitve o ustanovitvi javnega tožilca DFJ je bil na vrhu celotne javnotožilske organizacije javni tožilec DFJ. Podrejeni so mu bili javni tožilci republik, pokrajin, okrožij in srezov ter javni tožilci v vojski (vojaških enot). Javni tožilec DFJ je sam urejal javnotožilsko organizacijo ter je v navodilih za organizacijo in delo javnih tožilcev predpisal,⁵⁵ da pri Javnem tožilcu DFJ obstajajo oddelki, med njimi tudi Vojaški oddelek, na čelu katerega je bil starejši pomočnik javnega tožilca DFJ »iz vojaških vrst«. Pristojnost in delo Vojaškega oddelka je Javni tožilec DFJ predpisal s posebnimi navodili za organizacijo in delo javnih tožilcev v vojski, ki jih je izdal 12. maja 1945.⁵⁶

4 OCENA OHRANITVE ARHIVSKEGA GRADIVA JUGOSLOVANSKIH VOJAŠKIH PRAVOSODNIH ORGANOV

Z naredbo vrhovnega poveljnika NOV in POJ o organizaciji kulturno-izobraževalnega dela z dne 13. decembra 1944 je bil ustanovljen zgodovinski inštitut za preučevanje NOB (»Istorijski institut za proučevanje NOB-a«). Z naredbo vrhovnega komandanta Jugoslovanske armade z dne 1. marca 1945 je bil zgodovinski inštitut preoblikovan u oddelek za zgodovino in vojne eksperimente (»Odeljenje za istoriju i ratne eksperimente«). Pri inštitutu je bil tudi arhivski oddelek, ki je imel nalogo zbrati vse arhivske zbirke enot NOVJ, torej iz časa vojne, da bi se ugotovilo, kaj je okupator vzel iz vojaških arhivov, in sprejelo ukrepe za vračilo tega gradiva.⁵⁷ Sredi leta 1946 se je oddelek za zgodovino preimenoval v zgodovinski inštitut JA (»Istorijski institut JA«) in od aprila 1947

⁵⁵ Navodila so bila izdana 25. aprila 1945 z naslovom »Uputstva za organizaciju i rad javnih tužilaca«. Glej: Gojković: *Istorija*, str. 172.

⁵⁶ »Uputstva za organizaciju i rad javnih tužilaca u vojsci; u sporazumu sa Ministarstvom odbrane«. Po Gojkoviću sta bili obe navodili shranjeni v gradivu, ki se je hranilo v »dokumentaciji« Vojaškega tožilstva JLA, in sicer v zadevi »Istorija vojnog tužilaštva« za leto 1945 – priloga. (Gojković: *Istorija*, str. 172).

⁵⁷ V Sloveniji je bil pri Predsedstvu slovenskega narodno-osvobodilnega sveta (SNOS) ustanovljen Znanstveni inštitut, in sicer skoraj leto prej kot zgoraj omenjeni zgodovinski inštitut. Odlok Izvršnega odbora Osvobodilne fronte o ustanovitvi z dne 12. januarja 1944 je Znanstvenemu inštitutu nalogal, »... da pripravlja znanstveni material in znanstvene izsledke, ki jih potrebuje naša narodnoosvobodilna borba v sedanjosti ter pri obnovitvenem delu po osvoboditvi, kakor tudi, da po znanstveni poti posreduje izkušnje narodnoosvobodilne borbe znanosti sami«. (Več o tem glej: Ferenc: Arhiv Inštituta, str. 329–349.) Gradivo se je načrtno začelo zbirati že leta 1943, saj je vodstvo odporniškega gibanja poskrbelo za arhivsko gradivo po kapitulaciji Italije, ki so ga našli na posameznih krajih. Tako se je medvojno gradivo zbiralo, popisovalo in po potrebi skrivalo na varnih mestih. Na predlog znanstvenega inštituta je Predsedstvo SNOS januarja 1945 izdalo tudi »odlok o zaščiti, knjižnic, arhivov, umetniških in zgodovinskih spomenikov, znanstvenih in umetniških zbirk in prirodnih znamenitostih« (SI AS 1887, *Slovenski poročevalec*, 27. 1. 1945). Po vojni je inštitut prevzel skrb za hrambo zbranega gradiva, medtem ko se je leta 1948 razdelil na Inštitut za narodnostna vprašanja in Muzej narodne osvoboditve Ljudske republike Slovenije. Slednji je postal pristojen za hrambo arhivskega gradiva. Ko je bil leta 1959 ustanovljen Inštitut za zgodovino delavskega gibanja (IZDG) (današnji Inštitut za novejšo zgodovino – INZ), je arhivski oddelek tega inštituta prevzel hrambo arhivskega gradiva Muzeja narodne osvoboditve. Leta 1992 je arhiv prejšnjega IZDG oziroma Inštituta za novejšo zgodovino, kakor se je preimenoval, kot specialni arhiv postal del Arhiva Republike Slovenije. Omenjena zbirka je dobila status »specialnega arhiva« takoj po vojni, in kljub temu, da je hrambo vojaškega gradiva iz obdobja druge svetovne vojne s področja celotne takratne Jugoslavije prevzel Vojnozgodovinski inštitut Jugoslovanske ljudske armade (JLA) v Beogradu, je ta zbirka gradiva ostala v Sloveniji, čeprav se je sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja pri pripravah zakona o arhivskem gradivu Socialistične Federativne Republike Jugoslavije pojavila zahteva, da je treba gradivo slovenske partizanske vojske izročiti Vojnozgodovinskemu inštitutu v Beogradu. Povzeto po: Škoro Babić: Nekateri pristopi pri izvajanju določb ZVDAGA-A pri uporabi arhivskega gradiva druge svetovne vojne, str. 237–248. Glej tudi: Smole: *Zgodovina arhivistike in arhivske službe*; Gombač: Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, str. 163–184.

v vojaško-založniški inštitut (»Vojni naučno-izdavački inštitut«), spomladi leta 1949 se je preimenoval v vojaško-zgodovinski inštitut (»Vojnoistorijski inštitut«), pri čemer je bil oblikovan arhivski oddelek s tremi odseki. Pozneje se je arhivski oddelek preimenoval v arhiv vojaško-zgodovinskega inštituta (»Arhiv Vojnoistorijskega inštituta«), ki se je leta 1971 združil s Centralnim arhivom JLA, kar je privedlo do preimenovanja v vojaški arhiv vojaško-zgodovinskega inštituta (»Vojni arhiv Vojnoistorijskega inštituta«). Leta 2006 se je preimenoval v vojaški arhiv »Vojni arhiv« in prešel pod obramboslovno univerzo Ministrstva za obrambo Republike Srbije »Univerzitet odbrane Ministarstva odbrane Republike Srbije«. ⁵⁸

V letih od 1941 do 1943 so torej na področju Slovenije obstajala in sodila začasna sodišča, ki so bila ustanovljena za posamezne primere pri štabih partizanskih enot. Avgusta 1943 so bila ustanovljena stalna vojaška sodišča pri brigadah in odredih, istega leta je bil ustanovljen sodni oddelek pri Glavnem štabu NOV in POS, ki je skrbel za delovanje teh sodišč. Sodišča so bila dolžna sodnemu oddelku pošiljati mesečna poročila o svojem delu. Jeseni 1943 so bila ustanovljena tudi področna vojaška sodišča pri komandah vojnih področij, po potrebi so se lahko ustanovila tudi izredna pomožna brigadna sodišča in izredna bataljonska sodišča. Vsa ta sodišča so sodila na prvi stopnji, saj je bilo septembra 1943 ustanovljeno Višje vojaško sodišče kot sodišče druge stopnje, ki je bilo od leta 1944 podrejeno Vrhovnemu štabu NOV in POJ. Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Jugoslavije so se leta 1945 preimenovali v Jugoslovansko armado, ki je pozneje prevzela ime Jugoslovanska ljudska armada (JLA). Ob skrbnem pregledu ohranjenega gradiva ugotovimo, da je arhivsko gradivo vojaških sodišč v slovenskih arhivih iz obdobja tik po drugi svetovni vojni, predvsem zaradi okoliščin delovanja vojaških sodišč pri posameznih vojaških enotah, ohranjeno le v sklopu gradiva posamezne vojaške enote, pri kateri je delovalo. To je tudi posledica zbiranja in urejanja gradiva še v vojnem času, ko je imel odločilno vlogo Znanstveni inštitut, ustanovljen pri Predsedstvu SNOS leta 1944. Vodstvo inštituta je na številnih sestankih s predstavniki drugih odsekov razpravljalo o zbiranju in zavarovanju gradiva. Vendar so v slovenskih arhivih, predvsem v Arhivu Republike Slovenije, ohranjeni le fragmenti gradiva vojaških sodišč in še to le iz obdobja vojne. Na temelju do danes opravljenega evidentiranja, in sicer po načelu vzorčnega preverjanja vsebine gradiva, lahko na žalost ugotovimo, da sta ohranjena majhno število vpisnikov in majhen delež gradiva vojaških sodišč. Ohranjeni so le posamezni sodni spisi ali celo samo sodbe. ⁵⁹

4.1 Ocena stanja ohranjenega gradiva v vojaškem arhivu v Beogradu »Vojni arhiv«

Na tem mestu torej govorimo o gradivu Jugoslovanske ljudske armade (JLA). JLA je bila organizirana v več armad, ki se po teritorialni pristojnosti niso povsem ujemala z mejami posameznih jugoslovanskih republik. Tudi po vojni so vojaška sodišča delovala v sklopu organizacije armade in ne kot samostojen organ, na katerega reorganizacija armade ne bi vplivala.

Zato je gradivo vojaških sodišč in drugih vojaških pravosodnih organov s področja Slovenije ohranjeno v sklopu gradiva Jugoslovanske ljudske armade. Vojaški arhiv oziroma »Vojni arhiv Srbije« hrani zajetno zbirko arhivskega

⁵⁸ Povzeto po uradni spletni strani vojaškega arhiva »Vojni arhiv«: http://www.vojniarhiv.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=82&active=tekst (dostop: 1. 6. 2021).

⁵⁹ Gre za zaključke avtorice na temelju pregleda stanja ohranitve gradiva vojaških sodišč v Arhivu Republike Slovenije, ki ga je opravila v sklopu priprav za evidentiranje ekspertne skupine v vojaškem arhivu v Beogradu (op. avt.).

gradiva vojaških sodišč. Gre za posebno zbirko gradiva, ki se je prvotno hranila v Centralnem arhivu vojaških sodišč Jugoslovanske ljudske armade v Sarajevu, ki je bila tik pred vojno v Bosni in Hercegovini v devetdesetih letih prejšnjega stoletja preseljena v vojaški arhiv Republike Srbije (»Vojni arhiv«) v Beograd.⁶⁰

Ekspertna skupina iz Arhiva Republike Slovenije je uspešno začela z evidentiranjem arhivskega gradiva vojaških sodišč v Vojnem arhivu v Beogradu.⁶¹

4.2 Predpostavka stanja ohranjenega gradiva

Za celovito oceno ohranjenega gradiva je treba ugotoviti način poslovanja z dokumentarnim gradivom in sploh poslovanja posameznih organov.

Ravnanje z gradivom do leta 1991 so urejali Zakon o arhivskem gradivu Federacije,⁶² Pravilnik o zaščiti in uporabi arhivskega gradiva in arhivskega materiala ter o organizaciji in nalogah arhiva v oboroženih enotah,⁶³ Navodilo o zbiranju, hrambi in uporabi arhivskega gradiva in arhivskega materiala v oboroženih enotah⁶⁴ ter Rokovnik za hrambo arhivskega materiala in arhivskega gradiva v Oboroženih silah SFRJ. Pri delu z gradivom so bile upoštevane tudi določbe drugih predpisov, in sicer Pravilo uradne korespondence v JLA,⁶⁵ Navodilo o rokih hrambe arhivskega materiala v JLA,⁶⁶ Zakon o vojaških sodiščih,⁶⁷ Zakon o vojaškem tožilstvu⁶⁸ in Zakon o oboroženih enotah.⁶⁹ Spise so odlagali kronološko po tekoči številki evidence prejete pošte in so bili razvrščeni po tematiki ali vrsti zadev znotraj posamezne organizacijske enote, torej v skladu z vsebinsko klasifikacijo. Pri evidentiranju gradiva vojaških pravosodnih organov v vojaškem arhivu je ključno oviro predstavljala nedostopnost do arhivskih pripomočkov.

Po dosedanjem evidentiranju v vojaškem arhivu v Beogradu se po do zdajšnji oceni hrani 130 tipskih arhivskih škatel (debelina škatle cca 10 cm), ki se nanašajo na delo vojaških sodišč na področju Slovenije v obdobju od leta 1943 do leta 1991⁷⁰ (če bi gradivo izmerili na način, ki ga uporabljamo v slovenski arhivski praksi, bi to znašalo 14,4 tekoča metra gradiva. S tem, da več kot štiri petine tega gradiva predstavlja gradivo do leta 1952)⁷¹. Krsmano-

⁶⁰ Arhivsko gradivo vojaških sodišč, ki je ohranjeno v vojaškem arhivu v Beogradu »Vojni arhiv« in ki je bilo evidentirano, vsebuje popis spisa, ki ga je pripravil pristojni arhivist (večinoma major oziroma stotnik po činu), prav tako je vsak spis zvezan in ožigosan s pečatom Centralnega arhiva vojaških sodišč Jugoslovanske ljudske armade v Sarajevu. Po podatkih, ki so jih člani ekspertne skupine za evidentiranje pridobili od pristojnih v vojaškem arhivu, naj bi bilo to gradivo prepeljano tik pred izbruhom vojne na ozemlju Bosne in Hercegovine oziroma kakšno leto prej, v okviru reorganizacije JLA (op. avt.).

⁶¹ Evidentiranje v arhivih, kjer se hrani zvezno gradivo SFRJ, se je začelo po podpisu sporazuma o vprašanih nasledstva nekdanje SFRJ – priloge D. Več o sporazumu in uresničevanju slednjega glej: Matić: Pogled na uresničevanje sporazuma o vprašanih nasledstva nekdanje SFRJ – priloge D, str. 397–410.

⁶² *Uradni list SFRJ*, št. 11/1986.

⁶³ Pravilnik o zaščiti i korišćenju arhivske građe i arhivskog materijala i o organizaciji i zadacima arhiva u oružanim snagama. V: *Službeni vojni list (SVL)*, št. 20/1976.

⁶⁴ *Uputstvo o prikupljanju, smještaju i korištenju arhivske građe i arhivskog materijala u oružanim snagama (Službeni vojni list 20/1976.) te Rokovnik za čuvanje arhivskog materijala i arhivske građe u Oružanim snagama SFRJ*, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, 1977.

⁶⁵ Pravilo službene prepiske u JNA. V: *Službeni vojni list (SVL)*, 1965.

⁶⁶ Uputstvo o rokovima čuvanja arhivskog materijala u JNA – posebno izdanje SVL 1965. V: *Službeni vojni list (SVL)*, št. 1/1976.

⁶⁷ Zakon o vojnim sudovima. V: *Službeni vojni list (SVL)*, št. 6/1977.

⁶⁸ Zakon o vojnom tužilaštvu. V: *Službeni vojni list (SVL)*, št. 6/1977.

⁶⁹ Zakon o službi u oružanim snagama. V: *Službeni vojni list (SVL)*, št. 8/1985.

⁷⁰ Delni popis evidentiranega gradiva vojaških sodišč za obdobje od leta 1945 do 1952 je objavljen: Škoro Babić, Aida: Beograd (Arhivi vojaških sodišč) Srbija, str. 16–21.

⁷¹ Ocena avtorja na podlagi opravljenega evidentiranja (op. avt.)

vič⁷² navajata, da je v fondu vojaških pravosodnih organov ohranjeno arhivsko gradivo iz obdobja od leta 1944 do leta 2004 in da struktura fonda sledi spremembam vojaških formacij, ki so se dogajale v NOVJ, JA in JLA. Skupno se, kot trdita Krsmanović, hranijo vpisniki 157 sodišč s področja nekdanje SFRJ. Najstarejši dokument, ki se nanaša na organizacijo vojaških pravosodnih organov v času NOB, naj bi izviral iz januarja 1942.⁷³ Na spletni strani Vojnega arhiva je navedena zbirka Arhiv vojaških sodišč od leta 1945 do leta 2004, ki je uvrščena med arhivsko gradivo po drugi svetovni vojni. V historiatu je navedeno, da sta vojaško pravosodje in pravosodna uprava, ki sta bila ustanovljena še leta 1839, prenehala z delovanjem 31. decembra 2004. Po pregledu gradiva je bilo ugotovljeno, da je ohranjeno tudi gradivo vojaških sodišč iz leta 1943.⁷⁴

Ohranjeni so tudi vpisniki in registri oziroma imeniki vojaških sodišč s področja Slovenije (glej Prilogo 2).

Na temelju vpisnika višjega vojaškega sodišča GŠS za leto 1945 in 1946 lahko vidimo, da so v tem času svoje sodbe pošiljale v potrditev višjemu vojaškemu sodišču naslednja sodišča: Izredni senat Vojaškega sodišča II. armade, V. S. V. O. IV. A. (Višje vojaško sodišče okrožja IV. armade), VS (vojaško sodišče) Tržaškega vojnega področja Senat pri komandi mesta Tolmin, Vojaško sodišče mesta Maribor, Vojno sodišče Ljubljanskega vojaškega področja, Vojaško sodišče Mariborskega vojaškega področja, Vojno sodišče mesta Celje, Vojno sodišče mesta Ljubljana, Vojno sodišče Ljubljanskega vojaškega področja senat pri kom. Novo mesto, Vojaško sodišče Tržaškega vojnega področja, Vojno sodišče Vojaške oblasti za Prekmurje, Vojno sodišče XXXI. Divizije, Divizijski vojni sud Ljubljana (Divizijsko vojaško sodišče).⁷⁵

Predvsem postopki, ki so potekali leta 1945, in sicer po koncu vojne, predstavljajo neki vsebinski hibrid, saj so vojaška sodišča do ureditve civilnega sodstva sodila tudi civilistom.

Arhivsko gradivo sodnih spisov predstavlja največkrat le sodbo oziroma potrditev sodbe. Vendar posamezni sodni spisi vsebujejo poleg sodbe tudi zapisnike glavnih obravnav, zaslišanja osumljencev, kazensko prijavo oziroma ovadbo. V primeru amnestije je slednja zabeležena na ovoju sodnega spisa, medtem ko je znotraj njega ohranjena tudi pomilostitev. V primerih smrtne obsodbe je nemalokrat ohranjeno tudi gradivo o izvršeni smrtni obsodbi. Po izrečeni smrtni obsodbi se je izvajala justifikacija oziroma usmrtitev na temelju sodne obsodbe: veliko število usmrtitev je bilo izvedenih 21. septembra 1945. Sestavljen je bil zapisnik o justifikaciji, navzoči so bili pomočnik javnega tožilca (ali javni tožilec) kot izvrševalec smrtne obsodbe, sanitetni referent I. bataljona narodne obrambe (za ugotovitev smrti) in pripadnik OZNE. Smrtno obsodbo so izvršili strelci I. bataljona narodne obrambe. V zapisniku o izvršitvi je navedeno, da se obsojenci streljajo po vojaških predpisih po vrstnem redu. Naveden je tudi vrstni red obsojenih. Na koncu spisa je zabeleženo, kje je bil opravljen pokop: npr. na pokopališču v Vojniku ali v Pobrežju (21. 11. 1945 – usmrčen v Pobrežju).⁷⁶

⁷² Krsmanović, Krsmanović: Arhivska građa vojnopravosudnih organa JNA kao zajednička baština, str. 257–262.

⁷³ V pojasnilo uporabljene literature: eden izmed avtorjev, Dragan Krsmanović, je bil v letih 2006 in 2007 načelnik Vojnega arhiva Srbije (op. avt.).

⁷⁴ Seznam zahtevanega gradiva za pregled, ki ga je avtor pripravil za evidentiranje gradiva vojaških pravosodnih organov, je v Prilogi 1: Seznam gradiva, ki je za potrebe evidentiranja gradiva vojaških pravosodnih organov zahtevano za vpogled v Vojnem arhivu.

⁷⁵ Našteta sodišča so povzeta iz vpisnika v originalnem zapisu. Tako posledično prihaja do razhajanja pri poimenovanju (op. avt.).

⁷⁶ Opis, podan na temelju pregleda in analize sodnega spisa, ki ga je opravila avtorica kot članica ekspertne skupine v času evidentiranja v Vojnem arhivu v Beogradu od leta 2010 do leta 2019. Tudi vse nadaljnje ugotovitve so nastale na temelju evidentiranja, pregleda in analize ohranjenega gradiva, ki ga je opravila avtorica med evidentiranjem (op. avt.).

Starejše, kot je gradivo, celoviteje so ohranjeni sodni spisi (v smislu ohranitve zadev). Ob primerjavi s podatki v vpisnikih bi verjetno lahko ugotovili, da neohranjene zadeve niso bile obravnavane pred sodiščem.

Mlajše gradivo je ohranjeno po nekakšnem sistemu vzorčenja. Opravilne številke sodnih spisov se na primer za Vojaško sodišče Mariborskega vojnega področja za leto 1945 končajo s sodno zadevo 1132/45. Vendar je od 1.132 zadev ohranjenih le nekaj deset.

Pri pregledu ohranjenega gradiva celotnega obdobja od leta 1943 do leta 1991 lahko zaznamo, da so ohranjeni le spisi sodnih postopkov. Vendar sodišča pri poslovanju ustvarjajo tudi upravno gradivo; gre za del poslovanja, ki se nanaša na pravila in na korespondenco sodišč z drugimi organi, enotami ali vrhovnim poveljstvom. Žal nam tega gradiva še ni uspelo izslediti, razen gradiva, ki je ohranjeno v Arhivu RS za obdobje druge svetovne vojne, in sicer gradivo Sodnega oddelka pri Glavnem štabu NOV in POS.⁷⁷

Pri pregledu gradiva vojaškega tožilstva⁷⁸ je moč ugotoviti, da je ohranjen po sistemu vzorčenja. Tudi evidentiranje tega gradiva je rahlo oteženo, saj je bilo očitno odloženo po številkah vojaških pošt, kot je bilo predano naprej. Zato je treba najprej razdelati sistem vojaških pošt po obdobjih in na ta način poskusiti naročati gradivo za pregled. Tudi gradiva tožilske uprave še ni bilo mogoče evidentirati zaradi nedostopnosti arhivskih pripomočkov. Enako velja za gradivo vojaškega pravobranilstva.

Za pomoč pri oceni, kaj je najverjetneje ohranjeno, je vsekakor koristen Rokovnik za hrambo arhivskega materiala in arhivskega gradiva v oboroženih enotah SFRJ. Rokovnik je pravzaprav seznam dokumentarnega gradiva z roki hrambe. Med dokumenti iz poslovanja pravne službe, ki naj bi se hranili trajno, so našteje analize in študije o sporih, ki jih je vodila vojaška arbitraža, elaborat o stanju kadrov pravne službe v JLA; informacija (analize) o kriminaliteti, navodila vojaškega pravobranilstva JLA za delo na pravobranilskem sektorju, poročila in referati po posameznih zadevah, ki so izdelani za vrhovnega komandanta in zveznega sekretarja, poročila o disciplinsko-sodnem postopku, premoženjsko-pravnih sporih, izvršitvi kazni odvzema prostosti v vojaških zaporih ter o kazenskih sodnih postopkih, poročila o osebah na prestajanju kazni odvzema prostosti v vojaških zaporih, poročila o predkazenskem postopku, letno poročilo o delu pravosodnih organov, o delu vojaške gospodarske arbitraže, o delu vojaških sodišč (ki ga Vrhovno sodišče podaja Vrhovnemu komandantu), o delu vojaškega zapora, o stimulativnih ukrepih, disciplinskih napakah in disciplinskih ukrepih v JLA, o upravnem postopku in upravnem sporu poročila vojaškega tožilstva vrhovnemu komandantu oboroženih sil SFRJ in pregled dela vojaškega tožilstva in kriminaliteti v JLA, izvršne zadeve (ko je izvršba, so v korist federacije), matična knjiga zapora, zgodovina pravosodnih organov, naredbe o enotnih evidencah in poročanju o disciplinskih prestopkih, nomenklatura kaznivih dejanj, normativni akt o vpeljavi statističnih raziskovanj, zadeve, kjer so podane zahteve za odškodninsko rento, načelna pravna mnenja, gradivo s konferenc, simpozijev in podobno, samoupravni sporazumi in normativni akti glede organizacije združenega dela, poslovnik o delu organa upravljanja pravnomočne sodbe vojaških disciplinskih sodišč o izvršitvi kazni izgube čina, klase ali službe, pravila vojaškega tožilstva o notranji organizaciji in poslovanju vojaškega tožilstva, zadeve ekstradicije (izročitev storilca kaznivega dejanja drugi državi), ki so zaključene do 1968, zadeve vojaških disciplinskih sodišč, kjer je izrečena kazen, prekinitev kazenskega postopka v zadevah, kjer gre za smrtne primere ali težke telesne poškodbe, predpisi o organizaciji in delu vojaških pravosodnih

⁷⁷ SI AS 1851, p. e. 2602–2714.

⁷⁸ Gradivo vojaškega tožilstva se hrani izključno v Vojnem arhivu, vendar še ni ocenjeno, ali ga je ustvarjalec oziroma poznejši imetnik v celoti predal (op. avt.).

organov pravne službe v JLA, register vojaških predpisov, registri s kazenskimi vpisniki, samoupravni sporazumi o medsebojnih odnosih delavcev v združenem delu, vojaški uradni listi, spisi kazenskih zadev, na temelju katerih je izvršena smrtna kazen, spisi zadev, ki imajo zaradi njihove vsebine ali zaradi oseb, na katere se nanašajo, pomen za zgodovino, znanost ali imajo političen pomen, spisi vojaških sodišč iz časa NOB ter pripadajoči vpisniki in imeniki oziroma registri imen za vojna leta, statut podjetja, sodni evidenčni karton, vpisniki in imeniki oziroma registri imen na vojaških sodiščih, vpisniki in registri vojaškega tožilstva, vpisnik disciplinskih postopkov na vojaških disciplinskih sodiščih, vpisnik za zadeve izvršbe, vpisnik za premoženjske zadeve, navodila za delo vojaškega tožilca JLA vojaškim tožilstvom, zapisniki in sklepi s sej organa vodenja ter zapisnik zbora delovne organizacije.⁷⁹

Med ohranjenim gradivom torej ni moč najti spisov kazenskih zadev, kjer je bila izrečena na primer kazen nekajletnega zapora ali manjša kazen. Tudi evidence obramb vojaških branilcev imajo rok hrambe le dve leti,⁸⁰ medtem ko so se dokumenti o posameznih preiskovalnih dejanjih z zbranimi podatki na predlog vojaškega tožilca, na temelju katerih ni bil podan predlog za sprožitve kazenskega postopka, hranili skladno z roki hrambe zastaranja kazenskega pregona za predmetno kaznivo dejanje in do takrat so se hranili na vojaškem tožilstvu.⁸¹

Vendar je seznam dokumentarnega gradiva, ki naj bi se v skladu z navodilom o rokih hrambe oziroma rokovnikom hranilo trajno, precej dobra izhodiščna točka pri podajanju zahtev za pregled gradiva, ki bi jo ekspertna skupina za evidentiranje gradiva in drugi raziskovalci lahko s koristjo uporabili, saj se je, kot je bilo že zgoraj omenjeno, pri evidentiranju gradiva vojaških pravosodnih organov pokazalo pomanjkanje primernih arhivskih pripomočkov, popisov, pregleda gradiva ipd. Prav tako ugotovimo, da je ta pravilnik o rokih hrambe v trajno hrambo gradiva oziroma med arhivsko gradivo, saj je pri oznaki *trajno* navedeno, da se hrani v pristojnem arhivu, uvrstil gradivo iz časa druge svetovne vojne v celoti (torej, kar je bilo v dotičnem času ohranjeno). Sodni spisi iz časa vojne so v celoti določeni kot arhivsko gradivo in kot taki v celoti ohranjeni. Pravosodno gradivo iz povojnega obdobja je bilo odbrano na temelju predhodne valorizacije; medtem ko načel, na katerih je temeljila, še ni bilo moč ugotoviti. Rezultat valorizacije je razviden v omenjenem rokovniku. Tako se vsi sodni in tožilski spisi niso uvrstili v trajno arhivsko hrambo.⁸²

5 ZAKLJUČEK

Vojaški pravosodni organi so pomemben organizacijski element vojske, zagotavljajo vzdrževanje reda in discipline, temeljni značilnosti vsake vojske. Gradivo pravosodnih organov je vsekakor pomembno tako za zgodovino kot tudi za pravno varnost oseb, vendar v pričujočem prispevku ni bil poudarek na slednjem. Pomen evidentiranja gradiva na tem mestu ni predstavljen, vendar bi si vsekakor zaslužil poseben prispevek. Prav tako na tem mestu ni bilo obravnavano vprašanje dostopa do gradiva, ki se hrani v različnih institucijah, in tudi ne vprašanje nasledstva po nekdanji Socialistični federativni republiki Jugoslaviji (glede na to, da to gradivo spada v skupno dediščino nekdanje SFRJ). V prispevku je delno nakazana globina težav odnosov med pravom in revolucijo, mirom in vojno, civilnimi in vojaškimi strukturami. Ocenjeno je bilo stanje tega gradi-

⁷⁹ Rokovnik, str. 156–170.

⁸⁰ Ibid, str. 169.

⁸¹ Ibid, str. 167.

⁸² Ocena temelji izključno na ugotovitvah avtorice (op. avt.).

va, in sicer gradiva vojaških sodišč, vojaških tožilstev, vojaškega pravobranilstva in vojaške pravosodne uprave sploh. Razvoj vojaškega pravosodnega sistema nekdanje Jugoslavije časovno in vzročno-posledično sovпада z dogodki med drugo svetovno vojno in razvojem odporniškega gibanja ter posledično oblikovanjem nove ureditve, novega družbenega sistema in s tem tudi novih organov. Razumevanje historičnega dogajanja in identificiranje iskanega gradiva sta dva nujno potrebna pogoja za uspešno evidentiranje tega gradiva. Tu govorimo o identifikaciji številnih vojaških sodišč, ki so bila kot posledica tega, da vojaški pravosodni organi nikoli niso predstavljali neodvisnega telesa, ampak so bili vpeti v organizacijo vojske, v organizacijski soodvisnosti organizacije in reorganizacije vojaških enot. Zaradi vojnega časa je ta mreža sodišč spreminjala svojo strukturo, kot se je spreminjala organizacijska mreža enot. Tudi pred koncem vojne, ko je bila dejansko oblikovana jugoslovanska vojska, in posebno po vojni, so sledile reorganizacije, ki so bile manj številne, vendar so vplivale na vsebino gradiva oziroma območno pristojnost posameznih sodišč.

Za ustrezno evidentiranje stanja ohranjenega gradiva je zato najprej treba identificirati organe, saj le na temelju ustrezne umestitve ustvarjalcev v zgodovinski čas in prostor lahko spremljamo in ocenjujemo gradivo, ki je ostalo oziroma se je ohranilo. Količine dokumentarnega gradiva so bile verjetno neizmerne in posledično je navodilo o rokih hrambe, kjer je bilo zajeto tudi označevanje trajnega gradiva, ki se potem hrani v pristojnem arhivu, izreden vir za samooceno, kaj je najverjetneje ohranjeno. Vsekakor je pomanjkanje oziroma nedostopnost arhivskih pripomočkov, s pomočjo katerih bi bistveno olajšali evidentiranje gradiva, botrovalo temu, da se stanje ohranjenosti gradiva vojaških pravosodnih organov do leta 1991 ni v celoti ugotovilo. Ohranjeno arhivsko gradivo vojaških sodišč do leta 1945 in vključno z letom 1945 je verjetno del arhivskega gradiva Višjega vojaškega sodišča, vendar zatrdno ne moremo še trditi, kajti uvrščeno je v skupno zbirko s poznejšim gradivom vojaških sodišč, torej v fond *Vojni sud*. Dokončno oceno in opis ohranjenega gradiva bo moč podati po opravljenem evidentiranju v celoti, medtem ko je za dokončen odgovor na vprašanje o arhivskem gradivu vojaškega sodstva oziroma pravosodja v obdobju socialistične Jugoslavije nujno potrebna natančna opredelitev številnih pravnih pojmov, še posebej za obdobje v času vojne, ko je ob revoluciji nastajalo novo pravo. Zastavljeni cilj odpira namreč številna teoretična in metodološka vprašanja, ki zahtevajo zelo poglobljen študij in oblikovanje sistematike, pri kateri morajo nujno sodelovati tako zgodovinarji kot pravniki, medtem ko je predhodno treba ohranjeno gradivo v celoti identificirati in evidentirati ter na ta način omogočiti raziskovalcem, da se z gradivom seznani.

Priloga 1: *Seznam gradiva, ki je za potrebe evidentiranja gradiva vojaških pravosodnih organov zahtevano za vpogled v Vojnem arhivu*

- Vojaško sodišče 4. armade (Vojni sud 4. armije) 1945–1946,
- Višje vojaško sodišče IV. armade (Viši vojni sud IV armije) 1945–1946,
- Vojaško tožilstvo 4. armade (Vojno tužilaštvo 4. armije),
- Vojaško tožilstvo 3. armade (Vojno tužilaštvo 3. armije),
- Vojaško sodišče (I. stopnje) v Ljubljani (Vojni sud (I. stopen) u Ljubljani) 1945–1991,
- Vojaški sodni odsek pri Generalštabu 1945 (Vojni sudski odsek kod Generalštaba 1945),
- Višje vojaško sodišče (Viši vojni sud 1944–1946),
- Vojaško sodišče XIV. Divizije (1944–1945) (Vojni sud XIV. divizije) (1943–1945),
- Vojaško sodišče 2. divizije KNOJ-a (Vojni sud 2. divizije KNOJ-a) 1945–1946,

- Vojaško sodišče odreda Jugoslovanske armade STO (Vojni sud odreda Jugoslovanske armije STT) 1947,
- Vojaško sodišče Vojne uprave JA STO (Vojni sud Vojne uprave JA STT) 1949,
- Vojaško sodišče Glavnega štaba Slovenije (Vojni sud Glavnog štaba Slovenije) 1944,
- Višje vojaško sodišče Glavnega štaba Slovenije (Viši vojni sud Glavnog štaba Slovenije) 1944–1947,
- Specijalno vojaško sodišče pri Glavnem štabu Slovenije (Specijalni vojni sud kod Glavnog štaba Slovenije) 1945,
- Vojaško sodišče Zaščitnega bataljona Glavnega štaba Slovenije (Vojni sud Zaštitnog bataljona Glavnog štaba Slovenije) 1944,
- Vojaško sodišče 20. brigade Glavnega štaba Slovenije (Vojni sud 20. brigade kod Glavnog štaba Slovenije) 1944,
- Vojaško sodišče I. artilerijske brigade Glavnega štaba Slovenije (Vojni sud I artilerijske brigade kod Glavnog štaba Slovenije) 1944,
- Vojaško sodišče artilerije IV. Armade (Vojni sud artilerijske brigade IV armije) 1945,
- Vojaško sodišče I. tankovske divizije IV. Armade (Vojni sud I. tenkovske divizije IV. armije) 1945,
- Vojaško sodišče 3. udarne divizije IV. Armade (Vojni sud 3. udarne divizije IV Armade) 1944–1945,
- Vojaško sodišče 17. udarne divizije IV. Armade (Vojni sud 17. udarne divizije IV. armije) 1945,
- Vojaško sodišče 23. udarne divizije IV. Armade (Vojni sud 23. udarne divizije IV. armije) 1945–1946,
- Vojaško sodišče 8. korpusa – senat pri 26. diviziji (Vojni sud 8. korpusa – veće kod 26. divizije) 1944–1945,
- Vojaško sodišče 43. divizije IV. Armade (Vojni sud 43. divizije IV. armije) 1944–1945,
- Vojaško sodišče 11. korpusa – senat pri 43. diviziji IV. Armade (Vojni sud 11. korpusa – veće kod 43. divizije) 1944–1945,
- Vojaško sodišče 20. udarne divizije IV. Armade (Vojni sud 20. udarne divizije IV armije) 1945,
- Vojaško sodišče 23. udarne divizije IV. Armade (Vojni sud 23. udarne divizije IV armije) 1944–1945,
- Vojaško sodišče 26. udarne IV. Armade (Vojni sud 26. divizije IV armije) 1944–1945,
- Vojaško sodišče 7. udarne divizije IV. Armade (Vojni sud 7. udarne divizije) 1944–1945,
- Višje vojaško sodišče IX. Korpusa (Viši vojni sud IX. korpusa) 1944,
- Vojaško sodišče IX. korpusne vojne oblasti – senat pri Komandi mesta Tolmina (Vojni sud IX. korpusne vojne oblasti – vijeće pri Komandi grada Tolmina) 1945,
- Vojaško sodišče Zaščitnega bataljona IX korpusa (Vojni sud Zaštitnog bataljona IX. korpusa) 1944,
- Vojaško sodišče Tolminskega vojnega področja (Vojni sud Tolminskog vojnog područja) 1944–1945,
- Vojaško sodišče 31. divizije (Vojni sud 31. divizije) 1943–1945,
- Vojaško sodišče 7. SNOU brigade 31. divizije (Vojni sud 7. SNOU brigade 31. divizije) 1943–1944,
- Vojaško sodišče 16. SNOU brigade 31. divizije (Vojni sud 16. SNOU brigade 31. divizije) 1943–1944,
- Vojaško sodišče 3. SNOU brigade 31. divizije (Vojni sud 3. SNOU brigade 31. divizije) 1943–1944,
- Vojaško sodišče v Mariboru (Vojni sud u Mariboru) 1945,

- Vojaško sodišče komande mesta Postojna (Vojni sud komande grada u Postojni) 1945, Vojaško sodišče VII. korpusa (Vojni sud VII korpusa) 1944–1945,
- Vojaško sodišče VII. korpusne vojne oblasti (Vojni sud VII. korpusne vojne oblasti) 1944–1945,
- Vojaško sodišče VII. korpusne vojne oblasti – senat pri Komandi belokranjskega vojnega področja (Vojni sud VII. korpusne vojne oblasti – Vijeće pri Komandi belokrajinskog vojnog područja) 1944–1945,
- Vojaško sodišče Zaščitnega bataljona VII. korpusa (Vojni sud Zaštitnog bataljona VII. korpusa) 1944,
- Vojaško sodišče Notranjskega vojnega področja (Vojni sud notranjskog vojnog područja) – Ribnica 1944–1945,
- Vojaško sodišče IX. korpusa (Vojni sud IX. korpusa) 1944–1945,
- Vojaško sodišče IX. korpusne vojne oblasti (Vojni sud IX. korpusne vojne oblasti) 1944–1945,
- Vojaško sodišče IX. korpusne vojne oblasti – senat pri Komandi istrskega področja (Vojni sud IX. korpusne vojne oblasti – vijeće pri Komandi istarskog područja) 1945,
- Vojaško sodišče IX. korpusne vojne oblasti – senat pri Komandi kobaridskega področja (Vojni sud IX. korpusne vojne oblasti – vijeće pri Komandi kobaridskog područja) 1944–1945,
- Vojaško sodišče vipavskega vojnega področja (Vojni sud vipavskog vojnog područja) 1945,
- Vojaško sodišče mariborskega vojnega področja (Vojni sud mariborskog vojnog područja), 1945–1946,
- Vojaško sodišče mariborskega vojnega področja – senat v Mariboru (Vojni sud mariborskog vojnog područja – vijeće u Mariboru) 1945,
- Vojaško sodišče mariborskega vojnega področja – senat v Celju (Vojni sud mariborskog vojnog područja – vijeće u Celju) 1945–1947,
- Vojaško sodišče mariborskega vojnega področja – senat v Murski Soboti (Vojni sud mariborskog vojnog područja – vijeće u Murski Soboti) 1945,
- Vojaško sodišče ljubljanskega vojnega področja (Vojni sud ljubljanskog vojnog područja) 1945–1946,
- Vojaško sodišče ljubljanskega vojnega področja – senat v Novem mestu (Vojni sud ljubljanskog vojnog područja – vijeće u Novom Mestu) 1945,
- Vojaško sodišče Dolenjskega vojnega področja (Vojni sud Dolenjskog vojnog područja) 1943–1945,
- Vojaško sodišče Kobarid (Vojni sud Kobarid) 1945,
- Vojaško sodišče Baze NOV in PO Slovenije za Dalmacijo (Vojni sud Baze NOV i PO Slovenije za Dalmaciju) 1943–1945,
- Vojaško sodišče Tržaškega vojnega področja – Senat pri komandi mesta Ajdovščina (Vojni sud Tržačkog vojnog područja – Senat kod k-de mesta Ajdovščina) 1945,
- Vojaško sodišče Tržaškega vojnega področja – Senat pri komandi mesta Postojna (Vojni sud Tržačkog vojnog područja – Senat kod k-de mesta Postojna) 1945,
- Vojaško sodišče vojnega področja Tržič (Vojni sud vojnog područja Tržič) 1945,
- Vojaško sodišče vojnega področja Istra (Vojni sud vojnog područja Istra) 1944–1945,
- Vojaško sodišče Vipavskega vojnega področja »Slavko Šlander« (Vojni sud vipavskog vojnog područja »Slavko Šlander«) 1944,
- Vojaško sodišče vipavskega vojnega področja – 11. brigade (Vojni sud vipavskog vojnog područja – 11. brigade) 1943–1944,
- Vojaško sodišče 9. brigade SNOB (Vojni sud 9. brigade SNOB) 1944,

- ◉ Vojaško sodišče 18. udarne divizije (Vojni sud 18. udarne divizije) 1944–1945,
- ◉ Vojaško sodišče 8. SNOU brigade 18. divizije (Vojni sud 8. SNOU brigade 18. divizije) 1943–1944,
- ◉ Vojaško sodišče 9. SNOU brigade 18. divizije (Vojni sud 9. SNOU brigade 18. divizije) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče 10. SNOU brigade 18. divizije (Vojni sud 10. SNOU brigade 18. divizije) 1943,
- ◉ Vojaško sodišče Idrijskega vojnega področja (Vojni sud Idrijskog vojnog područja) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče I. brigade 14. divizije (Vojni sud I brigade 14. divizije) 1943–1944,
- ◉ Vojaško sodišče II. brigade 14. divizije (Vojni sud II brigade 14. divizije) 1943–1944,
- ◉ Vojaško sodišče VI brigade 14. divizije (Vojni sud VI brigade 14. divizije) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče XI brigade 14. divizije (Vojni sud XI brigade 14. divizije) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče 15. divizije (Vojni sud 15. divizije) 1944–1945,
- ◉ Vojaško sodišče 15. SNOU brigade 15. divizije (Vojni sud 15. SNOU brigade 15. divizije) 1943–1944,
- ◉ Vojaško sodišče 12. SNOU brigade 15. divizije (Vojni sud 12. SNOU brigade 15. divizije) 1943,
- ◉ Vojaško sodišče IV. SNOU brigade 15. divizije (Vojni sud IV. SNOU brigade 15. divizije) 1943–1944,
- ◉ Vojaško sodišče V. SNOU brigade 15. divizije (Vojni sud V. SNOU brigade 15. divizije) 1943–1944,
- ◉ Vojaško sodišče Artilerijske brigade 15. divizije (Vojni sud Artilerijske brigade 15. divizije) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče 30. divizije (Vojni sud 30. divizije) 1944–1945,
- ◉ Vojaško sodišče 17. brigade 30. divizije (Vojni sud 17. brigade 30. divizije) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče 18. brigade 30. divizije (Vojni sud 18. brigade 30. divizije) 1943–1944,
- ◉ Vojaško sodišče 19. brigade 30. divizije (Vojni sud 19. brigade 30. divizije) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče Kamniško-zasavskega odreda (Vojni sud Kamniško-zasavskog odreda) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče Koroškega odreda (Vojni sud Koruškog odreda) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče Kozjanskega odreda (Vojni sud Kozjanskog odreda) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče Pohorskega odreda (Vojni sud Pohorskog odreda) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče Notranjskega odreda (Vojni sud Notranjskog odreda) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče Istrskega odreda (Vojni sud Istarskog odreda) 1943–1944,
- ◉ Vojaško sodišče Belokranjskega odreda (Vojni sud Belokranjskog odreda) 1943–1944,
- ◉ Vojaško sodišče Dolenjskega odreda (Vojni sud Dolenjskog odreda) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče Kočevskega odreda (Vojni sud Kočevskog odreda) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče Gorenjskega odreda (Vojni sud Gorenjskog odreda) 1943–1944,
- ◉ Vojaško sodišče Dolomitskega odreda (Vojni sud Dolomitskog odreda) 1944,
- ◉ Vojaško sodišče Idrijsko-tolminskega odreda (Vojni sud Idrijsko-tolminskog odreda) 1944,

- Vojaško sodišče Južno-primorskega odreda (Vojni sud Južno-primorskog odreda) 1944,
- Vojaško sodišče Briško-beneškega odreda (Vojni sud Briško-beneškog odreda) 1944,
- Vojaško sodišče artilerije IV operativne Cone (Vojni sud artilerije IV operativne zone) 1943,
- Vojaško sodišče Zaščitnega bataljona IV. operativne cone (Vojni sud Zaštitnog bataljona IV operativne zone) 1944,
- Vojaško sodišče I. divizije „Garibaldi“ (Vojni sud I divizije »Garibaldi«) 1943,
- Vojaško sodišče Gorenjskega vojnega področja (Vojni sud Gorenjskog vojnog područja) 1944–1945,
- Vojaško sodišče Goriškega vojnega področja (Vojni sud Goriškog vojnog područja) 1944–1945,
- Vojaško sodišče Kamniško-zasavskega vojnega področja (Vojni sud Kamniško-zasavskog vojnog područja) 1944,
- Vojaško sodišče Zgornje-savinskega področja (Vojni sud Zgornje-savinskog područja) 1944,
- Vojaško sodišče Kozjanskega vojnega področja (Vojni sud Kozjanskog vojnog područja) 1944,
- Vojaško sodišče Moravškega vojnega področja (Vojni sud Moravškog vojnog područja) 1944,
- Gradivo taborišča Teharje pri Celju (Građa logora Teharje kod Celja) 1945–1946,
- Vrhovno sodišče JLA (Vrhovni sud JNA) 1946–1991: Vpisnik sodne uprave s spisi, vpisnik sodnih zadev skupaj s spisi,
- Vojaško tožilstvo JLA (Vojno tužilaštvo JNA), 1945–1991: Vpisnik tožilske uprave s spisi, vpisnik tožilskih zadev skupaj s spisi,
- Vojaško pravobranilstvo JLA (Vojno pravobranilaštvo JNA) 1946–1991: Vpisnik pravobranilske uprave s spisi, vpisnik tožilskih zadev skupaj s spisi.

Priloga 2: *vpisniki in registri oz. imeniki vojaških sodišč s področja Slovenije*⁸³

- Vpisnik Vojaškega sodišča Komande mesta Postojna za leto 1945,
- Kazenski vpisnik področnega vojaškega sodišča za Notranjsko 1944/45, Register 1944/45,
- Kazenski seznam obdolžencev za leto 1944 in Register Vojaškega sodišča vojne oblasti VII. Korpusa NOVJ – Senat pri komandi notranjskega vojnega področja od 1. septembra 1944 dalje,
- Vpisnik Baze NOV in PO Slovenija–Dalmacija (Glavni štab Slovenije, Sodni oddelek) 1945,
- Vpisnik VS VP Kobarid Tolmin, Kazenski vpisnik Tolminsko področno vojaško sodišče (TPVS), Kobariško področno vojno sodišče 1944,
- Vpisnik VS VP Tolmin, Tolminsko področno vojaško sodišče, Komanda Tolminskega vojnega področja, Sodni odsek 8. 8.–30. 12. 1944,
- Vpisnik VS Tolmin 1945, Vpisnik VS VP Kobarid 1944/45,
- Vpisnik VS Kobarid 1945,
- VII. Korpus NOV i POJ- Belokranjsko VP, Vpisnik VS VO VII. KOV NOV i POJ senat pri komandi belokranjskega vojnega področja 1944,

⁸³ Seznam, podan na temelju uradnega seznama ohranjenih vpisnikov in pomožnih knjig Vojnega arhiva »Spisak upisnika i registara Vojnog suda Ljubljane in ostalih rasformiranih sudova sa područja Republike Slovenije«. (op. avt.)

- Vpisnik VS VII. KVO KNOJ 1944/45,
- Vpisnik VS VII. Korpusa i VII. KVO KNOJ Novo mesto, Register VS VP Ljubljana – senat v Novem mestu slo, imenski abecedni sezname 1945,
- Vpisnik VS VP Ljubljana – senat v Novem mestu, Vojno sodišče ljubljanskega področja 1945,
- Vpisnik IZ VP Tržič 1945,
- Vpisnik VS VP Istra 1944, Vpisnik VS VP Istra 1945,
- Vpisnik VS Slavko Šlandra 1944,
- Vpisnik VS 11. brigade 1943/44,
- Register VS VP Vipava 1945,
- Vpisnik VS VP Vipava 1945,
- Vpisnik VS 9. divizije SNOB 1944,
- Vpisnik VS 31. divizije i dr. 1943/44,
- Vpisnik Višjega VS 9. korpusa 1944,
- Vpisnik VS I. proletarske divizije 1945/46,
- Vpisnik VS I. tankovske divizije - IV. armada 1945,
- Vpisnik VS 3. udarne divizije IV. KVO 1944/45,
- Vpisnik VS 17. udarne divizije 1945,
- Vpisnik VS 23. udarne divizije 1945,
- Vpisnik VS 23. udarne divizije 1946,
- Vpisnik VS 8. korpusa – senat pri 26. Diviziji 1944,
- Vpisnik VS 8. korpusa – senat 26. Divizije 1945,
- Vpisnik VS 31. divizije 1944/45,
- Vpisnik VS 43. divizije – IV. Armija 1945,
- Register VS 11. korpusa – senat kod 43. divizije 1944/45,
- Vpisnik VS 20. udarne divizije 1944,
- Vpisnik VS GŠS 1944,
- Register Višjega sodišča GŠS - 1. del 1944/45,
- Register Višjega sodišča GŠS - 1. del 1945,
- Register II. Su. Višjega VS GŠS 1945/46,
- Vpisnik II. Su. Višjega VS GŠS 1945/46,
- Vpisnik II. Su. Višjega VS GŠS 1945/46,
- Register Višjega VS – senat pri IV. armadi I in II Sud 1945,
- Vpisnik II Su. VVS – senat pri IV. armadi 1945/46,
- Vpisnik VVS – IV. armada 1945/46,
- Register VS VP Ljubljana – I in II Sud 1945/46,
- Vpisnik VS VP Ljubljana 1945,
- Vpisnik VS VP Ljubljana II Sud 1945/46,
- Register VS VP Maribor – senat u Celju 1945,
- Vpisnik VS VP Maribor – senat u Celju 1945,
- Vpisnik II Su. VS VP Maribor 1945/46,
- Register VS VP Maribor 1945/46,
- Register II Su VS VP Maribor 1945/46,
- Vpisnik VS VP Maribor 1945/46,
- Register VS II. divizije KNOJa 1945/46,
- Register VS II. divizije KNOJ 1945.

Priloga 3: *Seznam dokumentarnega gradiva, ki naj bi se v skladu z rokovnikom hranilo kot arhivsko gradivo*

- Analize in študije o sporih, ki jih je vodila vojaška arbitraža,
- elaborat o stanju kadrov pravne službe v JLA,
- informacija (analize) o kriminaliteti,
- navodila vojaškega pravobranilstva JLA za delo na pravobranilskem sektorju,

- poročila in referati po posameznih zadevah, ki so izdelani za vrhovnega komandanta in zveznega sekretarja,
- poročila o disciplinskem-sodnem postopku,
- poročila o premoženjsko-pravnih sporih,
- poročila o izvršitvi kazni odvzema prostosti v vojaških zaporih,
- poročila o kazenskih sodnih postopkih,
- poročila o osebah na prestajanju kazni odvzema prostosti v vojaških zaporih,
- poročila o predkazenskem postopku,
- letna poročila o delu pravosodnih organov,
- letna poročila o delu vojaške gospodarske arbitraže,
- letna poročila o delu vojaških sodišč (ki ga Vrhovno sodišče podaja Vrhovnemu komandantu),
- letna poročila o delu vojaškega zapora,
- letna poročila o stimulativnih ukrepih, disciplinskih napakah in disciplinskih ukrepih v JLA,
- letna poročila o upravnem postopku in upravnem sporu,
- poročila vojaškega tožilstva vrhovnemu komandantu oboroženih sil SFRJ,
- pregled dela vojaškega tožilstva in kriminaliteti v JLA,
- izvršne zadeve (ko je izvršba v korist federacije),
- matična knjiga zapora,
- zgodovina pravosodnih organov,
- naredbe o enotnih evidencah in poročanju o disciplinskih prestopkih,
- nomenklatura kaznivih dejanj,
- normativni akt o vpeljavi statističnih raziskovanj,
- zadeve, kjer so podane zahteve za odškodninsko rento,
- načelna pravna mnenja,
- gradivo s konferenc, simpozijev in podobno,
- samoupravni sporazumi in normativni akti glede organizacije združenega dela,
- poslovnik o delu organa upravljanja,
- pravnomočne sodbe vojaških disciplinskih sodišč o izvršitvi kazni izgube čina, klase ali službe,
- pravila vojaškega tožilstva o notranji organizaciji in poslovanju vojaškega tožilstva,
- zadeve ekstradicije (izročitev storilca kaznivega dejanja drugi državi), ki so zaključene do leta 1968,
- zadeve vojaških disciplinskih sodišč, kjer je izrečena kazen,
- prekinitev kazenskega postopka v zadevah, kjer gre za smrtne primere ali težke telesne poškodbe,
- predpisi o organizaciji in delu vojaških pravosodnih organov pravne službe v JLA,
- register vojaških predpisov,
- registri s kazenskimi vpisniki,
- samoupravni sporazumi o medsebojnih odnosih delavcev v združenem delu,
- vojaški uradni listi,
- spisi kazenskih zadev, na podlagi katerih je izvršena smrtna kazen,
- spisi zadev, ki imajo zaradi njihove vsebine ali zaradi oseb, na katere se nanašajo, pomen za zgodovino, znanost ali pa imajo političen pomen,
- spisi vojaških sodišč iz časa NOB ter pripadajoči vpisniki in imeniki oziroma registri imen za vojna leta,
- statut podjetja,
- sodni evidenčni karton,
- vpisniki in imeniki oziroma registri imen na vojaških sodiščih,
- vpisniki in registri vojaškega tožilstva,

- vpisnik disciplinskih postopkov na vojaških disciplinskih sodiščih,
- vpisnik za zadeve izvršbe,
- vpisnik za premoženjske zadeve,
- navodila za delo vojaškega tožilca JLA vojaškim tožilstvom,
- zapisniki in sklepi s sej organa vodenja,
- zapisnik zbora delovne organizacije.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- SI AS 1851, Glavni štab narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, p. e. 56, 1166, 2602–2714.
- SI AS 1827, Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev pri Predsedstvu SNOS, Historiat fonda.
- SI AS 1887, Zbirka narodnoosvobodilnega tiska, 1941–1945, šk. 71, Slovenski poročevalec.

LITERATURA

Čoh Kladnik, Mateja: Kazensko sodstvo poleti 1945. V: *Brezpravje »v imenu ljudstva«* (ur. Mateja Čoh Kladnik), Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016, str. 73–92.

Čulinović, Ferdo: *Pravosuđe u Jugoslaviji*, Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske, 1946.

Ferenc, Tone: Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (Predavanje na sestanku arhivarjev v Škofji Loki 16. novembra 1959). V: *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 1 (1960), št. 1, str. 329–349. Ljubljana: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1960.

Gojković, Miloš: *Istorija vojnog pravosuđa*. Beograd: Novinsko-informativni centar „Vojska“, 1999.

Gombač, Metka: Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. V: *Zgodovino-pisje v zrcalu zgodovine: 50 let Inštituta za novejšo zgodovino*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2009, str. 163–184.

Griesser Pečar, Tamara: *Razdvojeni narod*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2007.

Guštin, Damijan: Razvoj vojaškega sodstva slovenskega odporniškega gibanja 1941–1945. V: *Prispevki za novejšo zgodovino* 44 (2004), št. 1, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2004, str. 49–63.

Koncilija, Žiga: *Politično sodstvo. Sodni procesi na Slovenskem v dveh Jugoslavijah*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015.

Kožar, Azem: *Arhivistika u teoriji i praksi* 3. Tuzla, 2011.

Krsmanović, Dragan, Krsmanović, Arsen: Arhivska građa vojnopravosudnih organa JNA kao zajednička baština. Primer arhivske građe Višeg vojnog suda 1945. godine. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*, Radenci (2009), str. 257–262.

Lutovac, Miomir: Pojam vojnog lica. V: *Bilten Pravne službe JNA*. Št. 1, Beograd, 1986.

Marković, Zvezdan: *Jugoslovanska ljudska armada (1945–1991)*. Ljubljana: Založba Defensor, 2007.

Matić, Dragan: Pogled na uresničevanje sporazuma o vprašanjih nasledstva nekdanje SFRJ – priloge D. V: *Arhivi* 35 (2012), št. 2, str. 397–410.

Melik, Jelka: Arhivi in kazenska sodišča. V: *Arhivi* 22 (1999), str. 80–83.

Melik, Jelka: Javni tožilec, ustvarjalec arhivskega gradiva, 1944–1977. V: *Arhivi* 18 (1995), str. 60–63.

Melik, Jelka, Škoro Babić, Aida: Postavitev stalnih partizanskih vojaških sodišč na Slovenskem. V: *Arhivi* 35 (2012), št. 2, str. 353–364.

Mikola, Milko: *Partizanska vojaška sodišča*. V: *Arhivi* 16 (1993), št. 1–2, str. 11–14.

Mikola, Milko: *Sodni procesi na Celjskem: 1944–1951*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 1995.

Mikola, Milko: Sodišče slovenske narodne časti. V: *Arhivi* 16 (1993), št. 1–2, str. 15–16.

Oblak Čarni, Marija: Mednarodni dokumenti o prenosu arhivov in nasledstvo arhivov SFRJ. V: *Arhivi* 17 (1994), str. 6–11.

Pakiž, Silverij: *Partizansko sodno pravo*, Ljubljana: Multilit, 1952.

Podbersič, Renato: Partizansko sodstvo na Primorskem. V: *Brezpravje »v imenu ljudstva«* (ur. Mateja Čoh Kladnik), Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016, str. 9–28.

Pogovor z nekaterimi pravniki – partizani, Pravnik (1964), str. 421–428.

Pučnik, Jože (ur.): *Iz arhivov slovenske politične policije - UDBA, OZNA, VOD*. Ljubljana: Veda, 2002.

Ribičič, Ciril: *Makso Šnuderl*. SAZU. <https://www.sazu.si/clani/makso-snuderl> (dostop: 30. 5. 2021)

Simoniti, Vasko: Permanentna revolucija, totalitarizem, strah. V: *Temna stran meseca – Kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945-1990: zbornik člankov in dokumentov* (ur. Drago Jančar). Ljubljana: Nova revija, 1998, str. 24–39.

Smole, Majda: *Zgodovina arhivistike in arhivske službe*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1976.

Stante, Jernej: Beseda k zakonu o javnem tožilstvu. V: *Ljudski pravnik* št. 5–6/i/1946, str. 173.

Škoro Babić, Aida: Beograd (Arhivi vojaških sodišč) Srbija. V: *Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini* 14 (2018), št. 2, str. 16–21.

Škoro Babić, Aida: Nekateri pristopi pri izvajanju določb ZVDAGA-A pri uporabi arhivskega gradiva druge svetovne vojne. V: *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*, Radenci (2015), str. 237–248.

Škoro Babić, Aida: Partizanska redna vojaška sodišča avgusta in septembra 1943. V: *Arhivi* 36 (2013), št. 2, str. 347–357.

Škoro Babić, Aida: Značaj partizanskih ratnih vojnih sudova za izgradnjo nove jugoslavenske vlasti. V: *Historijska misao*, God. III, Br. 3, Društvo historičara TK i Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, Tuzla (2017), str. 283–302.

Šnuderl, Makso: Partizanski zakon. V: *Pravnik XXI* (1966), št. 1–3, str. 134.

Uputstvo o prikupljanju, smještaju i korištenju arhivske građe i arhivskog materijala u oružanim snagama (Službeni vojni list 20/1976.) te Rokovnik za čuvanje arhivskog materijala i arhivske građe u Oružanim snagama SFRJ, Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, Beograd, 1977.

Vodušek-Starič, Jera: *Prevzem oblasti 1944–1946*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.

Živanović, Toma: *Osnovi vojnog krivičnog prava*. Beograd: Narodna misao, 1924.

TISKANI VIRI

Kazenski zakonik. V: *Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije*, št. 13/1951.

Kazenski zakonik. V: *Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije*, št. 7/1965.

Odlok o ustanovitvi Vrhovnega sodišča Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ). V: *Uradni listi Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) in Narodne vlade Slovenije*, 1945 (dne 8. februarja 1945).

Pravilnik o zaščiti i korišćenju arhivske građe i arhivskog materijala i o organizaciji i zadacima arhiva u oružanim snagama. V: *Službeni vojni list (SVL)*, št. 20/1976.

Pravilo službene prepiske u JNA. V: *Službeni vojni list (SVL) - posebno izdanje*, 1965.

Statut proleterskih narodnooslobodilačkih udarnih brigada, V: *Zbornik NOR-a*, tom II, Bilten Vrhovnog štaba narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, 134–135.

Ukaz o splošni amnestiji in pomilostitvi. V: *Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ)*, št. 56/1945.

Uputstvo o prikupljanju, smještaju i korištenju arhivske građe i arhivskog materijala u oružanim snagama. V: *Službeni vojni list*, št. 20/1976.

Uputstvo o rokovima čuvanja arhivskog materijala u JNA - posebno izdanje SVL 1965. V: *Službeni vojni list*, št. 1/1976.

Uredba o povzemu sodnega poslovanja v Sloveniji. V: *Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) in Narodne vlade Slovenije*, št. 35/1945 (15. september 1945).

Uredba o začasni delni ustavitvi poslovanja sodišč na Slovenskem. V: *Uradni list Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) in Narodne vlade Slovenije*, št. 5/1945 (2. junij 1945).

Zakon o arhivskem gradivu Federacije. V: *Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ)*, št. 11/1986.

Zakon o Jugoslovanski ljudski armadi. V: *Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ)*, št. 29/1955.

Zakon o Jugoslovanski ljudski armadi. V: *Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ)*, št. 52/1964.

Zakon o službi v Jugoslovanski armadi. V: *Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ)*, št. 60/1946.

Zakon o službi v oboroženih silah. V: *Uradni list Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ)*, št. 22/1974.

Zakon o službi u oružanim snagama. V: *Službeni vojni list (SVL)*, št. 8/1985.

Zakonu o ureditvi in pristojnosti vojaških sodišč v Jugoslovanski armadi. V: *Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ)*, št. 65/1945.

Zakon o ureditvi in pristojnosti vojaških sodišč v Jugoslovanski armadi. V: *Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ)*, št. 58/1946.

Zakon o vojaških kaznivih dejanjih. V: *Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ)*, št. 107/1948.

Zakonu o vojaških sodiščih. V: *Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije (FLRJ)*, št. 52/1954.

Zakon o vojnim sudovima. V: *Službeni vojni list (SVL)*, št. 6/1977.

Zakon o vojnom tužilaštvu. V: *Službeni vojni list (SVL)*, št. 6/1977.

Zakon o volivnih imenikih. V: *Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ)*, št. 59/1945.

Zakon o vrstah kazni. V: *Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ)*, št. 48/1945.

Zakonom o zaplembi imovine in o opravljanju zaplembe. V: *Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ)*, št. 40/1945. (Posebna priloga k št. 18 Uradnega lista SNOS in Narodne vlade Slovenije z dne 18. julija 1945).

INTERNETNI VIRI

Vojni arhiv: http://www.vojniarhiv.mod.gov.rs/sadrzaj.php?id_sadrzaja=82&active=tekst (dostop: 1. 6. 2021)

SUMMARY

MILITARY JUDICIAL AUTHORITY ARCHIVAL RECORDS FROM THE PERIOD OF SOCIALIST YUGOSLAVIA: OVERVIEW AND ANALYSIS

Military judicial authorities are an important organization element of the army which guarantee order and discipline, basic characteristics of every army. Judicial authorities' archival records are by all means important for history and the legal security of persons. However, the present article does not emphasise the latter. The development of the military judicial system of the former Yugoslavia coincides with events during the Second World War and the development of the resistance movement and consequently with the formation of a new regime, new social order and new authorities. The understanding of historical events and identification of archival records are two of the most important conditions for a successful registering of archival records. Here we are talking about identifying numerous military courts, which never existed as independent bodies but were always a part of military organization or co-dependent of it. Due to war circumstances, the court network changed continually. At the end of the war, when the Yugoslav army was formed, and especially after the war, there were reorganizations, which affected the content of records or the territorial competencies of individual courts. The suitable registering of archival records primarily requires the identification of authorities. Only on the basis of knowing historical circumstances can we follow and assess preserved records. The quantity of records was probably extremely large and, consequently, the retention period instructions, which listed also the classification of permanent records, represent an important source for assessing which records were probably preserved. Archival finding aids would enable easier registering of records. Thus, the state of preservation of military judicial records until 1991 was harder to determine. The article presents key starting points for a future in-depth research of preserved records. The article also describes the approach to registering records, as a precondition for a suitable assessment of records' preservation, identification of authorities, their historical placement and an analysis and presumption about the state of preserved records of military judicial authorities.